

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра англійської мови з методикою викладання

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Салата І. А.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

«__» _____ 20__ р.

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Кваліфікаційна робота студентки групи

ЗАМм-22

ступінь вищої освіти: магістр

спеціальності: 014.021 Середня освіта

(Англійська мова і література)

Бессалової Інни Миколаївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,

доцент Гладка О. В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бессалова Інна Миколаївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	8
1.1. Сутність поняття «міжкультурна компетентність» у науковій літературі.....	8
1.2. Лінгводидактичні засади формування міжкультурної компетентності учнів основної школи.....	17
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	36
2.1. Аналіз чинних програм і підручників в контексті досліджуваної проблеми	36
2.2. Методика формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі вивчення іноземної мови.....	45
Висновки до розділу 2.....	71
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

Актуальність теми.

В сучасних умовах глобального світового співтовариства значну увагу сфокусовано на вироблення нових пріоритетів і цінностей, орієнтованих на взаємодію і інтернаціоналізацію. Глобалізація і різноманітність культур у сучасному суспільстві спонукає до зміни розуміння концепції культурної ідентичності, актуалізує необхідність вивчення міжкультурної компетентності з погляду різних культур та їх традицій. Інтернаціоналізація всіх сфер суспільного життя, розширення міжнародних контактів і співробітництва, політика інтеграції в європейське і світове співтовариство, входження України у загальноєвропейський освітній простір зумовлюють необхідність формування у здобувачів освіти міжкультурної компетентності.

У державних нормативних документах, таких як: Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державний стандарт базової й повної загальної середньої освіти, Загальноєвропейські рекомендації із мовної освіти посилено практичний аспект навчання мови, визначено вимоги до формування ключових і предметних компетентностей, окреслено орієнтири в досягненні результатів навчання через спрямування на предметні компетентності.

У Концепції Нової української школи – важливому документі, який визначає Державну політику у сфері реформування середньої освіти до 2029 року з урахуванням досвіду провідних країн світу розкрито освітні стандарти, що ґрунтуються на Рекомендаціях Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя.

Відповідно до Концепції Нової української школи передбачено навчання учнів на засадах компетентнісного підходу як ключової методології модернізації усього освітньо-виховного процесу і одного із найголовніших шляхів підвищення якості загальної середньої освіти та покращення адаптації здобувачів освіти у соціумі.

Питань впровадження компетентнісного підходу як перспективного напрямку формування та реалізації змісту освіти на сучасному етапі торкаються вітчизняні науковці: Н. Бібик [7], Л. Ващенко [34], І. Єрмаков [22], О. Локшина [34], О. Павленко [34], Л. Паращенко [34], О. Пометун [34], Д. Пузіков [22], О. Овчарук [53], О. Савченко [34], В. Редько [67], С. Трубачева [34], А. Хуторський [78] та ін.

Компетентнісний підхід передбачає формування у здобувачів освіти компетентностей (ключових та предметних) як інтегрованого результату навчання, що забезпечує здатність особистості вирішувати задачі у різних сферах діяльності на база теоретичних знань.

Світові процеси глобалізації, культурної інтеграції в європейське і світове співтовариство, розширення міжнародних контактів і співробітництва, входження України в загальноєвропейський освітній простір ставить перед закладами базової середньої освіти завдання підготувати випускника Нової української школи як особистість, патріота та інноватора з чітко сформованою міжкультурною компетентністю.

Перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства, широке впровадження нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, можливості мережі Інтернет створили унікальне середовище для навчання і спілкування здобувачів освіти різних країн світу, що зумовлює необхідність формування в них міжкультурної компетентності.

Формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти має здійснюватися перш за все у процесі навчання іноземної мови.

Проблемі формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти присвячені дослідження таких науковців: А. Боброва [11], Н. Воронкова [14], О. Гладка [15], О. Гончарова [16], І. Горошкін [17], О. Данищенко [18], А. Маслова [15], О. Резунова [64], О. Пасічник [56], Т. Полонська [58] та ін.

Формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти у процесі навчання іноземної мови потребує розроблення та впровадження спеціальної

методики, що спонукало нас до вибору теми дослідження: **«Формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови»**.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад, розробленні ефективної методики формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Визначити понятійно-термінологічний апарат проблеми дослідження;
2. Обґрунтувати лінгводидактичні засади формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови;
3. Здійснити студіювання програм і підручників з англійської мови в контексті аналізованої проблеми;
4. Розробити методику формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови.

Об'єкт дослідження – формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови.

Предмет дослідження – зміст, методи, засоби формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови.

Для розв'язання поставлених завдань застосовувались такі **методи**:

- теоретичне вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження задля з'ясування сутності понять: «культура», «компетентність», «міжкультурна компетентність»;
- теоретичний аналіз науково-методичної літератури щодо розкриття лінгводидактичних засад формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови;
- вивчення стану проблеми формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови у шкільній практиці;
- емпіричні – спостереження, опитування, тестування для визначення рівня сформованості міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови;

– статистичні – методи математичної обробки та кількісного аналізу отриманих даних.

Практична значущість: результати дослідження можуть бути використані вчителями для підготовки до уроків іноземної (англійської) мови, а також викладачами та студентами філологічних факультетів під час вивчення методики навчання іноземної мови в основній школі.

Наукова новизна дослідження полягає у створенні методики формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної мови, розробленні системи завдань і вправ для учнів основної школи.

Джерельну базу дослідження становлять: нормативно-правові акти України, якими визначено необхідність формування міжкультурної компетентності учнів основної школи – Закон України «Про освіту» [25], Закон України «Про повну загальну середню освіту» [26], Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.) [20], «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» [49], Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [52], новий Державний стандарт освіти [19]; інтерпретаційні джерела науково-теоретичного характеру, представлено словниково-довідковими виданнями, науковими працями (монографії, дисертації, автореферати) та окремими публікаціями, розміщеними на сторінках вітчизняної педагогічної періодики.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження було розглянуто на: засіданнях кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету (2022–2023 р.р.) та обговорено на регіональному науково-практичному семінарі на тему: «Неперервна освіта в контексті глобалізаційних змін: шляхи подолання контраверсійності» (23 березня 2023 р., м. Кривий Ріг).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 87 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 82 сторінки, із них 73 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

1.1. Сутність поняття «міжкультурна компетентність» у науковій літературі

У важливих державних нормативних документах – Законі України «Про освіту» [25], Законі України «Про повну загальну середню освіту» [26], Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.) [20], «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» [49] та ін. визначено основні тенденції розвитку освіти, зокрема: тенденція гуманізації освіти та тенденція гуманітаризації освіти.

Перша тенденція *гуманізації освіти* полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності і стверджує створення нового зразка освіти, який передбачає пріоритет освіти, орієнтованої на особистість здобувача освіти; найповніше розкриття здібностей учня, задоволення його різноманітних освітніх потреб, виховання почуття власної гідності, свободи, гармонії стосунків з навколишнім середовищем.

Друга тенденція – *гуманітаризація освіти*, що покликана формувати духовність, культуру особистості, планетарне мислення, цілісну картину світу. Від рівня засвоєння базової гуманітарної культури залежить розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською культурою. На основі загальнолюдської культури можливий розвиток усіх сторін особистості, урахування її суб'єктивних потреб і об'єктивних умов, пов'язаних з матеріальною базою і кадровим потенціалом освіти. У цьому зв'язку самовизначення особистості у світовій культурі є стрижневою лінією гуманітаризації змісту освіти.

Третя тенденція – *національна спрямованість освіти*, що полягає у невіддільності освіти від національної основи, в органічному поєднанні освіти з історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні національних цінностей українського народу та інших народів і націй.

Гуманізація, гуманітаризація та національна спрямованість сучасної освіти актуалізують культурологічну (загальнокультурну) складову програм усіх шкільних предметів. «Такий підхід сприяє тому, що особистість має змогу усвідомити себе як частину нескінченної та безмежної світової культури. Пізнання глибин власної душі в такому разі відбувається на основі діалогу культур, що забезпечує можливість пізнати себе в своїй власній культурі, примножуючи культуротворчий досвід людства» [37, с. 4].

В. Кремень наголошує на важливості культурологічного підходу в освіті зазначає, і зазначає що «суспільство стає людиноцентристським. Індивідуальний розвиток особистості за таких умов стає, з одного боку, основним показником прогресу, з другого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Відтак пріоритетними сферами в ХХІ столітті стають наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини» [36, с. 6].

Перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства зумовлює необхідність перебудови всієї системи освіти, зміну знаннєвої парадигми освіти на парадигму гуманістичну. Як відомо знаннєва парадигма – «парадигма знання, уміння, навички» орієнтована на передачу педагогом учням раціональних знань, умінь, навичок. Але постійне зростання обсягів інформації унеможлиблює повноцінну реалізацію знаннєвої парадигми освіти. Тому в умовах сьогодення пріоритетною є гуманістична парадигма, згідно з якою успішне навчання ґрунтується на внутрішній мотивації здобувача освіти, а не на примусі, тому головним завданням педагога є підтримка і сприяння самовизначенню, саморозвитку та самоактуалізації особистості. Гуманістична парадигма – парадигма культуровідповідності і культуротворчості освіти, орієнтована на освоєння усіма суб'єктами освітньо-виховного процесу гуманітарних і культурних цінностей. Тож в сучасному суспільстві, не тільки зростає роль освіти, але й змінюються її функції, які полягають у перенесенні акцентів із системи знань на особистість учня, розвиток його духовних, моральних та творчих здібностей.

Нова українська школа має підготувати випускника як «*особистість* цілісну, усебічно розвинену, здатну до критичного мислення, *патріот* з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини, *інноватора*, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя» [52, с. 6]. Це потребує створення умов для саморозвитку, самореалізації особистості, а останнє неможливе поза формуванням міжкультурної компетентності.

Для більш глибокого розуміння означеної проблеми є потреба у визначенні дефініцій «культура», «компетенція», «компетентність», «міжкультурна компетентність».

У термінологічному словнику з культурології зазначено, що «*культура*» (від лат. *cultura* – обробіток, культивування землі, шанування, догляд, освіта) – сукупність практичних матеріальних і духовних надбань суспільства й людини, що втілюються в результатах продуктивної діяльності [75]

У вузькому розумінні культура – сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їх функціонування (школи, вищі навчальні заклади, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень опанування якоюсь галуззю знань або діяльністю (культура виробництва, праці, мови; правова, моральна, естетична культура, культура побуту тощо). Джерело культури – суспільна праця, здатна практично й духовно перетворювати дійсність і власне людину» [75, с. 61–62].

Н. Бібік розглядає культуру як «сукупність усіх видів перетворювальної діяльності людини і суспільства, а також результатів цієї діяльності, що втілилися в матеріальних і духовних цінностях» [7].

Компетентність означає набуття, володіння людиною відповідною компетенцією, яке включає його особисте ставлення до неї та предмета діяльності та включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь,

навичок, способів діяльності), що стосуються певного кола предметів і процесів, і також необхідних для якісної продуктивної діяльності стосовно них.

С. Ніколаєва визначає компетентність як «набуту у процесі навчання інтегровану здатність особистості, яка складається із знань, навичок, умінь, досвіду, цінностей, ставлення тощо, які можуть комплексно реалізуватися на практиці»[51, с. 43].

О. Крутенко зазначає, що «компетентність – це набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці»[37, с.5].

Д. Іванов, К. Митрофанов, О. Соколова вважають, що «загалом компетентність – то є характеристика, що дається людині внаслідок оцінювання ефективності / результативності її дій, спрямованих на розв’язування певного кола значущих для певного співтовариства завдань / проблем. Не варто протиставляти компетентність знанням чи вмінням і навичкам. Поняття компетентності є ширшим поняттям за знання, вміння, навички, воно містить їх у собі» [28, с. 16].

У Державному стандарті базової середньої освіти визначено вимоги до обов’язкових результатів навчання учнів на основі компетентнісного підходу. До ключових компетентностей належить «культурна компетентність, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва» [19].

Здійснивши аналіз наукової літератури з проблеми дослідження і розглянувши термін «міжкультурний» можна стверджувати, що в більшості європейських країн тотожними є такі терміни як міжкультурний (*intercultural*), крос-культурний (*cross-cultural*), транскультурний (*transcultural*) та мультикультурний (*multicultural*) та етнокультурний (*ethnocultural*).

Однією із задач сучасної освіти науковці називають створення умов для набуття здобувачами освіти досвіду міжкультурного спілкування, навчання навичкам та вмінням спілкування з представниками різних культур, в процесі якого відбувається формування міжкультурної компетенції людини. Саме низький рівень міжкультурної компетенції іноді заважає комунікації між представниками різних культурних традицій. Незнання норм та традицій спілкування носіїв іншої культури викликає стан, який виникає з причини неспівпадіння культур, і називається *культурним шоком*.

Дослідниця Н. Воронкова зазначає, що «сукупність норм і традицій традицій спілкування народу називають *комунікативною поведінкою*. Знання норм і традицій спілкування представників одного народу дозволить учасникам мовного акту, які належать до різних національних культур, адекватно сприймати і розуміти один одного, тобто сприяти міжкультурній комунікації» [14, с.443].

Більшість дослідників *міжкультурну комунікацію (спілкування)* визначають як взаємодія осіб, які є представниками різних культур, кожен з яких має свою мову, типи поведінки, ціннісні установки, звичаї і традиції.

Міжкультурна компетенція – це сукупність знань, умінь і навичок, за допомогою яких індивід може успішно спілкуватися з партнерами інших культур як на буденному, так і на професійному рівні.

Н. Воронкова уточнює, що «*міжкультурна компетенція* ґрунтується на знаннях та вміннях, здатності здійснювати шляхом створення спільного для комунікантів значення того, що відбувається і досягати в результаті позитивного для обох сторін спілкування. Метою формування міжкультурної компетенції є досягнення такої якості мовної особистості, яке дозволить їй вийти за межі власної культури та набути якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності... На соціальному рівні йдеться про здатність переборювати стресові ситуації, переносити протиріччя, конфлікти, про здатність розвивати почуття поваги до чужої культури. На когнітивному рівні йдеться про знання власних та чужих культурних цінностей та понять та розуміння відносності цінностей та норм. На рівні поведінки говоримо про спроможність свідомо зустрічати все чуже

і орієнтуватись в ньому, сприймати власну та чужу культуру та нести відповідальність за свою поведінку» [14, с.444].

Зміст міжкультурної компетенції складають три групи елементів: *афективні* (толерантність та емпатія), *когнітивні* (культурно-специфічні знання, які допомагають уникнути непорозуміння і створити власну комунікативну поведінку у процесі спілкування з представниками іншої культури), *процесуальні* (стратегії, спрямовані на успішне протікання взаємодії, спонукання до мовної дії, пошук спільних культурних елементів; стратегії, спрямовані на поповнення знань про культурну своєрідність партнера тощо).

Міжкультурна компетентність стосується ефективною і відповідальною поведінки у взаємовідносинах представників різних культур і взаємопов'язана з поняттям міжкультурного діалогу, успішність якого залежить від рівня компетентності сторін, що беруть участь у ньому.

Міжкультурна компетентність іноді ототожнюється з міжкультурною комунікативною компетентністю. Міжкультурна компетентність ширше поняття, оскільки *міжкультурна комунікативна компетентність* стосується більше особистих якостей особистості, таких як: вміння співпереживати і уважно слухати, позитивно сприймати і виявляти бажання комунікації з представниками інших культур, проявляти поступливість у взаєминах, відчувати бажання до пізнання того що, характерно іншим культурам.

О. Резунова під *міжкультурною компетентністю* розуміє «комплекс знань і вмінь, які дозволяють індивіду адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, тобто ефективно використовувати як вербальні, так і невербальні засоби, втілювати в практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотнього зв'язку» [64].

Вітчизняна дослідниця О. Резунова зазначає, що *основними структурними компонентами міжкультурної компетентності* є: «способи реагування в ситуаціях міжкультурної взаємодії; міжкультурна грамотність; типи етнічної ідентичності; ціннісна сфера, вербальні і невербальні комунікації; релігія, звичаї і традиції і т.д.» [64].

Досліджуючи міжкультурну компетентність сучасного фахівця О. Резунова зазначає, що «формування міжкультурної компетентності відображає стадії культурного самовизначення особистості в процесі міжкультурного спілкування:

- стадія етноцентризму (оціночні судження «добре» або «погано» щодо досліджуваної культури);
- стадія культурного самовизначення (визначення свого місця в спектрі культур, усвідомлюючи себе в якості культурних об'єктів);
- стадія діалогу культур (ті, хто навчаються готові ставити себе на місце інших; проявляти ініціативу при встановленні міжкультурних контактів; прогнозувати і розпізнавати соціокультурні прогалини, що ведуть до нерозуміння, створення помилкових стереотипів, невірної інтерпретації фактів культури, міжкультурним конфліктам; приймати на себе відповідальність за усунення всілякого міжкультурного нерозуміння; виступати в якості неповноцінних представників рідної культури; самонавчатися і функціонувати самостійно в полікультурному світі до нерозуміння, створення помилкових стереотипів, невірної інтерпретації фактів культури, міжкультурним конфліктам; приймати на себе відповідальність за усунення всілякого міжкультурного нерозуміння; виступати в якості повноцінних представників рідної культури; самонавчатися і функціонувати самостійно в полікультурному світі» [64].

О. Резунова наголошує, що «міжкультурна компетентність є здатністю розпізнавати, поважати і ефективно використовувати відмінності в сприйнятті, мисленні і поведінці своєї і чужої культури у міжкультурних контактах» [64].

Узагальнення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що *міжкультурна компетентність* – це знання культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки, етикету і вміння розуміти і адекватно використовувати їх у міжкультурній комунікації, залишаючись при цьому носієм іншої культури. *Міжкультурна компетентність* – це здатність людини існувати в полікультурному суспільстві, досягати успішного розуміння представників інших культур і представників своєї культури.

На думку окремих науковців-методистів *структурними елементами міжкультурної компетентності є:*

- *афективний елемент*, який передбачає позитивне сприйняття культурного розмаїття:

- *когнітивний елемент*, який охоплює культурно специфічні знання, ознайомлення з історією, культурою, правилами міжкультурного спілкування, національними особливостями і їх виявом у повсякденному житті.

- *процесуальний елемент*, який являє собою стратегії, які застосовуються до ситуації.

Ми поділяємо точку зору дослідниці О. Резунової і вважаємо, що *структурними елементами міжкультурної компетентності є:*

- *знання* : мови іноземного партнера і культури країни (історії, мистецтва тощо), міжкультурних розходжень, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання, культурних цінностей;

- *уміння* : будувати власну поведінку відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування, сприймати психологічні, соціальні, культурні розходження, переборювати суперечності і конфлікти в контактах, аналізувати свою й іншу культуру, обирати комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування тощо;

- *готовність і бажання* особистості вступати в контакт із представниками країн світу, відкритості до пізнання інших культур;

- *особистісні якості*, такі як: терпимість до неоднозначності (здатність справлятися без агресії із суперечливими ситуаціями, емпатія (здатність поставити себе на місце співрозмовника, зрозуміти його точку зору, відчутти його стан і врахувати у своєму поведженні), стійкість до дратівливих факторів у міжкультурному спілкуванні, комунікабельність, тактовність, толерантність тощо.

Ми поділяємо точку зору дослідниці Н. Воронкової і вважаємо, що *«міжкультурна компетентна особистість має наступні якості:*

- *здатність побачити взаємовідносини між різними культурами (як зовнішніми так і внутрішніми по відношенню до суспільства);*

- здатність бути посередником, інтерпретувати одну культуру в термінах іншої;
- спроможність критично і аналітично розуміти власну та іншу культуру;
- усвідомлення власного погляду на світ і того факту, що його мислення культурно детерміновано, а не тільки бути впевненим, що його світогляд і розуміння є природними» [14, с. 446].

Під особливостями мислення міжкультурної компетентної особистості «варто розуміти:

- розуміння зв'язку між мовою, мисленням і культурою;
- здійснення пізнання на межі рідної та вивчаємої культур;
- розуміння рівнозначності та різноманіття культур та культурних сенсів;
- критичний погляд на власну культуру та на культуру, яку вивчаєш» [14, с. 446].

Міжкультурна компетентність – це знання культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки, етикету і вміння розуміти і адекватно використовувати їх у міжкультурній комунікації, залишаючись при цьому носієм іншої культури.

Міжкультурна компетентність являє собою сукупність знань, навичок та умінь, за допомогою яких людина може успішно спілкуватися з представниками інших культур, як на буденному, так і на професійному рівні.

1.2. Лінгводидактичні засади формування міжкультурної компетентності учнів основної школи

В сучасній дидактиці іноземних мов за останні декілька десятиліть відбуваються важливі зміни, однією з яких є визнання культурного виміру ключовим складником, який суттєво змінив характер оволодіння мовою. Навчання іноземної мови передбачає не тільки набуття комунікативної компетентності, що стосується здатності людини діяти цією мовою лінгвістично, соціолінгвістично та прагматично. В умовах глобалізації і різноманітності культур у сучасному світі формування міжкультурної компетентності як ефективною і належною поведінки у стосунках з особами інших культур має стати компонентом мети навчання

іноземних мов. Формування міжкультурної компетентності є невід'ємною частиною навчальної програми з іноземної мови для закладів загальної середньої освіти.

У свій час В. Сухомлинський зазначав, що в процесі вивчення іноземної мови важливим є вміння співпереживати і уважно слухати, позитивно сприймати і виявляти бажання комунікації з представниками різних культур, бути поступливим у взаєминах, відчувати бажання до пізнання нових досвідів, характерних іншим культурам.

Дослідниця А. Боброва зазначає, що «формування міжкультурної компетентності є однією найважливіших завдань навчально-виховного процесу загальноосвітніх шкіл, тому, що школа відчуває потребу в навчально- дидактичних матеріалах нового покоління, які враховують як міжкультурну перспективу, так і зміни в ієрархії мотиваційних цінностей сучасних школярів, які починають бачити в знанні іноземної мови заставу майбутнього професійного успіху, основу для адаптації до мінливих соціальних умов»[11].

Розглянемо лінводидактичні засади формування міжкультурної компетентності в системі навчання англійської мови. Система навчання англійської мови – це «сукупність основних компонентів навчального процесу, які визначають відбір іншомовного матеріалу для занять, форми його подання, методи і способи навчання, а також способи його організації» [43, с. 18].

І. Холод зазначає, що компонентами системи навчання є:

- підходи до навчання (вихідні концептуальні положення);
- цілі навчання («з якою метою навчати?»);
- зміст навчання («чого навчати?»);
- принципи навчання («як організувати навчальний процес?»);
- засоби навчання («за допомогою чого навчати?»);
- методи навчання («як навчати?»).

Підхід до навчання англійської мови – базова категорія навчання англійської мови, яка визначає стратегію навчання і вибір методу навчання, за допомогою

якого реалізується ця стратегія; точка зору на сутність того, як слід формувати міжкультурну комунікативну компетенцію.

При формуванні міжкультурної комунікативної компетентності учнів в процесі вивчення англійської мови необхідно використовувати відомі в сучасній методиці навчання іноземної мови такі *основні підходи*:

1. *Комунікативно-діяльнісний (особистісно-діяльнісний) підхід*, сутність якого полягає в тому, що навчання іншомовної діяльності здійснюється через іншомовну діяльність (використання комунікативних ситуацій, рольових ігор, проектна робота, групова робота тощо);

2. *Компетентнісний підхід*, який передбачає спрямованість навчального процесу на формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності;

3. *Рефлексивний підхід*, який передбачає формування в учнів рефлексивної компетенції (здатності розмірковувати, спостерігати, бажати розуміти власні почуття і вчинки; усвідомлювати те, як тебе сприймають партнери у спілкуванні);

4. *Культурологічний (міжкультурний) підхід*, який передбачає у процесі навчання тісну взаємодію мови і культури.

Культурологічний підхід являє собою вчення про цінності. Людина розвивається шляхом освоєння нею культури як системи цінностей і одночасно стає творцем нових елементів культури, тобто відбувається становлення індивіда як творчої особистості.

Культурологічне спрямування процесу навчання, організація його у формі «діалогу культур» сприяє формуванню міжкультурної компетентності учнів в процесі навчання іноземної (англійської) мови.

Міжкультурний підхід, наголошує Т. Полонська, «як базис сучасної іншомовної освіти, передбачає соціокультурну спрямованість навчання іноземних мов, прилучення учнів до культури країни, мова якої вивчається, а також для кращого пізнання культури своєї країни та її популяризації за допомогою іншомовних засобів. У цьому зв'язку метою навчання іноземної мови в межах міжкультурного підходу має бути не лише оволодіння учнями іноземною мовою і культурою країни, мова якої вивчається, але рівною мірою культурою

рідної країни»[58, с. 44].

5. *Рівневий підхід*, згідно з яким процес навчання англійської мови має бути орієнтованим на рівні володіння мовою, визначені Радою Європи (відкриття, виживання, рубіжний, просунутий, автономний, компетентний).

Вітчизняні науковці З. Бакум, О. Пальчикова, С. Костюк виокремили ключові положення культурно спрямованих підходів до навчання іноземних мов, «на яких вони ґрунтуються:

- орієнтування на установлення діалогічної взаємодії в полікультурному суспільстві не лише через знання мови, а й через культурну обізнаність;
- визнання унікальності кожної культури та її відображення в мовних одиницях;
- прийняття факту наявності вербальних, невербальних і культурних розбіжностей, урахування яких запобігає створенню мовних та культурних бар'єрів;
- усвідомлення невідповідності перекладу певних мовних явищ із рідної мови на іноземну» [2, с. 89].

Цілі навчання визначаються Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим Постановою КМУ від 30 вересня 2020 №898, Типовою освітньою програмою затвердженою наказом МОН 19 лютого 2021 за №235 та модельними навчальними програмами яким наказом МОН від 12 липня 2021 року № 795 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», а саме:

Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова, С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.).

Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Зимомря І. М., Мойсюк В. А, Тріфан М.С., Унгурян І. К., Яковчук М. В.).

Для формування ключових і предметних компетентностей компетентностей учнів у навчальній програмі з іноземних мов для 5–9 класів виокремлено чотири наскрізних або інтегрованих змістових ліній, а саме: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Як зазначає Т. Полонська, наскрізними ці лінії є тому, що пронизують зміст освіти як у горизонтальній (у різних навчальних предметах), так і вертикальній (у навчанні кожного предмета за роками) площинах і реалізуються упродовж вивчення всього курсу. Інтегрованими лінії є тому, що вони, як засіб інтеграції ключових і предметних компетентностей, інтегрують також навчальний зміст [58].

Науковців З. Бакум, О. Пальчикової, С. Костюк досить чітко визначають «завдання, які впливають в межах навчання іноземних мов:

- формування шанобливого ставлення до представників іншомовного суспільства та іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування;
- толерантне ставлення до норм і цінностей іншого народу;
- урахування мовних і культурних розбіжностей, що призводять до крос-культурних бар'єрів під час спілкування»[2, с. 86–87].

В методиці навчання іноземної мови зміст навчання визначається С. Ніколаєвою як багатокomпонентна категорія. Основними компонентами змісту навчання іноземної мови є:

1. Сфери спілкування (взаємопов'язаний комплекс ситуацій і тем).

У Державному стандарті базової і повної середньої освіти, з урахуванням загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти виділено такі *сфери спілкування*: особистісна, публічна, освітня, професійна.

I. Холод розглядає *тему* як потенційний акт комунікації, як ймовірний текст, який подається в узагальненому, згорнутому вигляді (у формі короткої тези), наприклад: «Моє рідне місто», «Я, моя родина, мої друзі», «Охорона здоров'я». На одну й ту саму тему можна спілкуватися у різних ситуаціях, за різних обставин дійсності. Кожна тема має підтеми (ситуації спілкування).

Під *комунікативною ситуацією* науковці-методисти розуміють сукупність умов (мовленнєвих і немовленнєвих), в які ставиться той, хто говорить, і які викликають у нього потребу говорити.

2. Навчальний матеріал: мовний (фонетичний, лексичний, граматичний), мовленнєвий (тексти, діалоги та інші інформаційні матеріали), країнознавчий та лінгвокраїнознавчий (тексти країнознавчого характеру, ілюстративні матеріали, різноманітні засоби масової інформації (преса, телебачення, кіно), які можна використати в освітньому процесі)). Можливість здійснювати спілкування в усній та писемній формах забезпечує навчальний матеріал.

3. Знання, навички та вміння мовлення.

Задля успішного спілкування англійською мовою на міжкультурному рівні учні мають засвоїти такі знання:

- *мовні* – знання основ мови як системи (лексичні, фонетичні, граматичні);
- *мовленнєві знання* – знання про ключові елементи культури мовлення англійською мовою;
- *країнознавчі знання* – знання учнів про культуру (історію, географію, державний устрій, особливості побуту, традиції та звичаї) країни, мова якої вивчається
- *лінгвокраїнознавчі знання* – знання важливих для спілкування особливостей мовленнєвої та немовленнєвої (міміка, жести, що супроводжують висловлювання) поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування.

Навички залежно від виду мовного матеріалу розрізняють на: слухо-вимовні, граматичні, лексичні, орфографічні та графічні.

Навички за спрямованістю мовленнєвих дій комунікантів на видання або приймання інформації розрізняють на: репродуктивні навички говоріння і письма та рецептивні навички читання і аудіювання.

У процесі виконання мовленнєвої діяльності на основі набутих навичок формуються мовленнєві *вміння*. Відповідно до чотирьох видів мовленнєвої діяльності визначають мовленнєві вміння в аудіюванні, читанні, говорінні (у діалогічній та монологічній формах) та письмі.

Навчання іноземної мови, зокрема формування міжкультурної компетентності учнів має здійснюватися на основі дидактичних та методичних принципів навчання.

«Принципи навчання (дидактичні принципи) – певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність»[13, с. 271].

Дидактичними принципами навчання іноземної мови у контексті формування міжкультурної компетентності учнів є: принцип наочності, принцип доступності і посильності, принцип міцності і дієвості результатів навчання, принцип свідомості, принцип науковості, принцип активності, принцип виховного навчання (всебічного розвитку особистості), принцип індивідуального підходу (індивідуалізації), принцип позитивної мотивації навчання тощо.

*Принцип наочності у навчанні визначають як спеціально організований показ мовного матеріалу та його застосування в мовленні з метою надання допомоги тому, хто вчиться. Розрізняють *слухову та зорову наочність*. До слухової наочності відносять автентичні аудіо та відео матеріали. Зорова наочність виступає у формі тексту, малюнків, фотографій, схем, карт, іграшок тощо. Деякі засоби унаочнення (кінофільми, відеофільми, театральна вистава) об'єднують слухову і зорову наочність.*

А. Боброва вважає, що ефективним засобом міжкультурної компетентності є *використання наочності*, яка значно полегшує навчально-пізнавальну діяльність учнів та організовує їх сприймання, активізує процес запам'ятовування. Застосування натуральної наочності на уроках іноземної мови передбачає застосування таких її засобів, як опис предметів і явищ навколишньої дійсності, використання дій, жестів і міміки, створення життєвих ситуацій, проведення заочних екскурсій.

На думку дослідниці А. Бобрової «соціокультурна наочність у вивченні іноземної мови здійснюється організацією безпосереднього спостереження учнями міжкультурних явищ і процесів у їх реальному вигляді, спостереженням (сприйманням) об'ємних постерів, брошур, листівок, картин, плакатів, малюнків,

схем тощо»[11].

Принцип доступності і посильності передбачає ретельний відбір навчального матеріалу і видів вправ з урахуванням рівня підготовки учнів, їх вікових та інтелектуальних можливостей.

Принцип міцності і дієвості результатів навчання забезпечується

– змістовністю навчального матеріалу, усвідомленням його важливості та необхідності для здійснення акту комунікації;

– яскравою презентацією нового матеріалу, коли створюються живі образи, встановлюються відповідні асоціації, які виконують роль «гачка» в пам'яті, мобілізують мислення і почуття, що сприяє запам'ятовуванню;

– виконанням значної кількості тренувальних вправ, систематичного повторення того, що вивчалось раніше;

– самостійним виконанням великої кількості творчих завдань;

– систематичним контролем знання матеріалу і вмінь володіння ним.

Принцип свідомості означає, що навчання проходить успішніше, якщо учень добре розуміє (усвідомлює) сутність того, що вчить, а не механічно завчає чи повторює мовний матеріал.

Принцип науковості передбачає, що навчальний процес повинен проходити з урахуванням даних сучасної науки про особливості спілкування за допомогою мови, про закономірності розпізнавання та породження мовлення, мовних контактів.

Принцип активності передбачає активну навчальну діяльність кожного учня. Для підвищення мовленнєвої активності необхідна інтенсифікація навчальної діяльності кожного учня, що досягається шляхом використання різних режимів роботи, як-то: робота хором; робота групи в цілому під час аудіювання чи читання тексту, виконання письмових завдань; робота в малих групах; колективна робота (наприклад, урок-прес-конференція) тощо.

Принцип виховного навчання (всебічного розвитку особистості) передбачає, що навчальний процес з іноземної мови має бути організований таким чином аби створити найкращі умови для розвитку фізичних, пізнавальних,

духовних якостей особистості, надати можливість учням здійснювати самостійну діяльність.

Принцип індивідуального підходу (індивідуалізації) реалізується шляхом урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів, які значно впливають на успішність оволодіння іноземним мисленням.

Принцип позитивної мотивації навчання є одним із найважливіших принципів навчання іноземної мови, оскільки мотивація – це найважливіший важіль процесу оволодіння іноземною мовою, яка забезпечує його результативність. Чим вища сила мотивації, тим вища результативність освітнього процесу.

До методичних принципів у контексті формування міжкультурної компетентності відносять: принцип комунікативності; принцип комунікативно спрямованого формування мовленнєвих навичок; принцип інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, принцип домінуючої ролі вправ, принцип взаємопов'язаного навчання мови і культури, принцип урахування рідної мови і культури, принцип автентичності навчальних матеріалів, принцип розвитку автономності учнів.

Принцип комунікативності передбачає, що комунікативні ситуації, що використовуються у навчанні іноземної мови, мають моделювати типові ситуації реального життя у відповідній сфері спілкування.

Принцип комунікативно спрямовано формування мовленнєвих навичок (лексичних, граматичних, фонетичних) має підпорядкуватись вимогам і завданням мовленнєвого спілкування і реалізуватися у тісному зв'язку з розвитком мовленнєвих умінь.

Принцип інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови забезпечує розвиток комунікативних навичок і вмінь в комплексі. В реальному житті спілкування людей відбувається в різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі). Всі ці види мовленнєвої діяльності тісно пов'язані між собою і доповнюють один одного. Навчання говорінню неможливе без аудіювання, а навчання читанню – без опори на письмо.

Принцип домінуючої ролі вправ передбачає, що переважна частина уроку присвячується вправлянню учнів. Цей принцип реалізується шляхом виконання учнями різноманітних вправ.

Принцип взаємопов'язаного навчання мови і культури передбачає, що робота з мовним матеріалом від презентації до моделювання актів комунікації повинна супроводжуватися зіставленням з культурними цінностями країни, мова якої вивчається та рідної країни.

Принцип урахування рідної мови і культури передбачає проведення попереднього порівняльного аналізу мовних і культурологічних явищ в іноземній та рідній мовах.

Принцип автентичності навчальних матеріалів передбачає відбір і використання у навчальному процесі автентичних навчальних матеріалів (тексти, аудіо- відеоматеріали тощо).

Принцип розвитку автономності учнів пов'язаний з необхідністю формування в здобувачів освіти бажання і здатності до самостійної роботи над мовою. Завдання вчителя полягає в тому, щоб допомогти кожному учню усвідомити свій індивідуальний стиль вивчення мови.

Навчання іноземної мови, зокрема у контексті формування міжкультурної компетентності учнів має здійснюватися при використанні *засобів навчання*, які класифікують за такими критеріями:

- за ступінем значущості засоби навчання поділяють на *основні* (підручник, аудіопосібник) та *допоміжні* (книжка для читання, граматичний довідник, картки, схеми, таблиці);

- адресат використання (призначення), за якими засоби поділяються на *засоби для вчителя* (Державний стандарт і Програма з ІМ, підручник і книжка для вчителя, аудіо- і відео, посібники, слайди, таблиці, малюнки, дошки і крейди, магнітні і мультимедійні дошки тощо) та *засоби для учнів* (підручник, робочий зошит, книжка для читання, довідники, словники, аудіо посібник, комп'ютерні програми);

- наявність / відсутність технічної апаратури, зважаючи на що засоби

навчання поділяють на *технічні* (фонограми, відеофонограми, навчальні комп'ютерні програми, інтерактивна дошка) та *нетехнічні* (друковані посібники, картки, малюнки тощо).

Навчання іноземної мови, зокрема у контексті формування міжкультурної компетентності учнів забезпечується використанням різноманітних *методів навчання (традиційних та інноваційних)*.

«*Метод навчання – взаємопов'язана діяльність викладача та учнів, спрямована на засвоєння учнями системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток*» [13, с. 275]. У вузькому значенні метод навчання є способом керівництва пізнавальною діяльністю учнів.

У традиційній системі навчання, що передбачала реалізацію знаннєвої парадигми освіти широкого використання набули *методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності*, які об'єднують сукупність методів, спрямованих на передачу і засвоєння учнями знань, формування умінь і навичок. До цієї групи належать: *словесні* (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, інструктаж, робота з підручником); *наочні* (ілюстрування, демонстрування) та *практичні* (вправи).

У процесі формування міжкультурної компетентності крім традиційних методів навчання доцільно використовувати інноваційні методи навчання, які дозволять знайомити учнів з інформацією про країну, мова якої вивчається, в рамках тематики, передбаченої навчальними програмами з іноземної мови, такі як:

1. *Метод рольових ігор* характеризується виконанням учасниками ролей, які відтворюють часто повторювані ситуації міжкультурного спілкування. У таких випадках відбувається сприйняття правил та стандартів, які лежать в основі норм і цінностей іншої культури і котрі залишаються у свідомості здобувачів освіти.

2. *Метод симуляції* полягає у штучному створенні конкретної ситуації міжкультурного спілкування й прогнозуванні можливих варіантів і результатів, виходячи з різних точок зору та аспектів.

3. *Метод проєктної роботи* – це самостійно спланована діяльність учнів, у рамках якої комунікація іноземною мовою природно вплітається в інтелектуально-емоційний контекст соціально значущої діяльності.

4. *Метод кросс-культурного тренінгу* заснований на ідеї про те, що недостатньо оголосити певну кількість нової інформації про іншу культуру. Його основне завдання – ознайомлення з міжкультурними відмінностями в міжособистісних стосунках.

5. *Ситуативний метод* (Situational Language Learning), що базується на структурному уявленні про мову. І. Лобчук зазначає, що «важливу роль в навчанні, згідно з Situational Language Learning, відіграють не тільки психічні процеси, але й емоції та відчуття. Головна увага зосереджена передусім на навчання, а не на викладацькій діяльності. Самі учні вирішують, що саме вони будуть вивчати. Метод базується на припущенні, що повний розвиток мовної компетенції є можливий тільки в тому випадку, коли учень спроможний виразити те, що справді хоче сказати» [39, с. 12].

Ситуативний метод (Situational Language Learning – SLL) характеризується двома основними ознаками:

- фокус на словниковий запас і читання;
- аналіз англійської мови та класифікації його головних граматичних структур у шаблонах речень (також називають ситуаційними таблицями) допомагають учням застосовувати граматичні правила.

Для ситуативного методу (Situational Language Learning – SLL) характерні наступні процеси:

1. Акт отримання знань або матеріалу.
2. Повторення, щоб закріпити ці знання або матеріал у пам'яті.
3. Використання знань та вмінь на практиці.

«Цілі ситуативного методу (Situational Language Learning) передбачають влучне використання словникового запасу та граматичних правил, щоб досягти практичної майстерності чотирьох базових навичок. Учні повинні тренувати правильну вимову та використання граматики. Кінцевою метою є оперативно і

точно реагувати в мовних ситуаціях, бездоганно володіючи основними структурами та шаблонами речення. Ситуативне навчання передбачає занурення учнів у певну ситуацію, де вони можуть знаходити практичне застосування своїх знань. В основі даної методики лежить ситуативне моделювання – моделювання конкретних ситуацій, під час взаємодії з якими учасник засвоює матеріал, здійснює вибір, приймає особистісні рішення» [39, с. 25–26].

І. Лобачук наголошує, що ситуативне моделювання дозволяє учаснику перевірити моделі власної поведінки, свої реакції в певних життєвих обставинах. Методика ситуативного моделювання сприяє творчому спілкуванню, набуттю навичок співпраці в колективі та формуванню відчуття відповідальності за виконання завдань, вмінню будувати аргументовану відповідь, ефективному та швидкому засвоєнню лексичного та граматичного матеріалу, комунікативній спроможності в усній і писемній мові.

І. Лобачук також звертає увагу на те, що «одним із аспектів комунікації є ситуативність, що розглядається як засіб мовленнєвої стимуляції і як умова розвитку мовленнєвих навичок. При цьому під «ситуацією» слід розуміти систему взаємовідносин співрозмовників, яка відбивається в їх свідомості. Одним з шляхів створення комунікативної ситуації є рольові ігри, котрі сприяють реалізації міжособистісного спілкування учнів під час організації освітньо-виховного процесу. Рольові ігри, що моделюють реальні умови міжособистісного спілкування, дають змогу практично застосовувати отримані у процесі навчання знання, тому рольові ігри варто розглядати як основну форму контролю з перевірки сформованості комунікативних навичок і умінь, готовності та здатності до міжкультурного спілкування. Учасники гри беруть на себе виконання певних ролей і відповідно до цих ролей колективно у процесі навчально-ігрової діяльності розв'язують проблемні ситуації, що передбачені у сценарії рольової гри, яка відкриває великі можливості для ефективної взаємодії вчителя й учнів, продуктивної форми їхнього спілкування, мотивація якого підтримується елементами змагання та зацікавленості грою» [39].

Ефективними методами формування міжкультурної компетентності учнів є дискусії, дебати, «круглі столи», конференції та інші види групової діяльності. Використання таких методів сприяє культурній та національній ідентифікації учнів, розвитку здатності сприймати норми і цінності іншої культури, створенню конкретних ситуацій і відповідної стратегії дій у ситуаціях міжкультурного спілкування. Такі методи дають змогу порівнювати дві та більше культур, акцентувати увагу на загальних труднощах процесу комунікації і на окремих випадках міжкультурного спілкування, готувати здобувачів освіти до спілкування з представниками інших культур.

Іншомовна підготовка в процесі міжкультурної інтеграції потребує здійснення її основі *культурологічного (міжкультурного) підходу*, відповідної організації освітнього процесу, а саме *міжкультурного навчання*, які передбачають у процесі навчання тісну взаємодію мови і культури.

Міжкультурне навчання визначається Європейською Федерацією Інтеркультурного навчання як «нова навчальна ситуація, під час якої учневі допомагають побачити відмінності та усвідомити їх не просто як перешкоди та відхилення від установлених норм; ситуації, в якій кожна культура пояснюється в контексті іншої у процесі самопізнання та розуміння під час їх взаємодії» [23, с.64].

Характерною ознакою міжкультурного підходу є положення про те, що різні структурно споріднені або схожі культури взаємодіють. При цьому першочергової уваги заслуговує культура народу, мова якого вивчається, але значна увага приділяється й вивченню особливостей рідної для учнів культури, вмінню розповісти про них за допомогою іноземної мови, а також зв'язкам, які є між двома народами і їхніми культурами. Невід'ємним елементом такого підходу є поєднання культурних особливостей народу, мова якого вивчається та рідної для учнів культури.

Педагог-практик І. Скворцова зауважує, що «міжкультурне навчання – це не просто взаємодія з іншою культурою, а культурний розвиток того, хто навчається. Процес міжкультурного навчання ґрунтується на продуктивності взаємодії з іншою культурою та усвідомленні власної, дослідженні нових шляхів

співіснування та співпраці з іншими культурами. Міжкультурне навчання – процес двобічний, який потребує пізнання чужого, а відповідно й свого власного. Таке навчання допомагає відчутти та усвідомити чужу культурну ідентичність, а отже, краще зрозуміти і свою. Якщо ми зрозуміємо інших, то ми зрозуміємо і себе» [71, с.18].

Міжкультурне навчання можна визначити як навчання, спрямоване на розвиток здатності здобувача освіти розпізнавати іншокультурні феномени і аналізувати їх у порівнянні з рідною культурою для поліпшення здатності до міжкультурної комунікації. Міжкультурне навчання слід розглядати як процес виникнення, розвитку, розуміння й прийняття відмінностей. Тільки тоді, коли відбудеться взаємодія з іншою культурою, в результаті чого реалізуються культурні відмінності, можна усвідомити власну культуру.

Культурологічне спрямування процесу навчання, організація його у формі «діалогу культур» сприяє формуванню міжкультурної компетентності учнів в процесі навчання іноземної (англійської) мови.

Міжкультурний підхід, наголошує Т. Полонська, «як базис сучасної іншомовної освіти, передбачає соціокультурну спрямованість навчання іноземних мов, прилучення учнів до культури країни, мова якої вивчається, а також для кращого пізнання культури своєї країни та її популяризації за допомогою іншомовних засобів. У цьому зв'язку метою навчання іноземної мови в межах міжкультурного підходу має бути не лише оволодіння учнями іноземною мовою і культурою країни, мова якої вивчається, але рівною мірою культурою рідної країни»[58, с. 44].

Ще з початкової школи учні знайомляться з соціокультурними особливостями Великобританії: вони вчать власні імена англійських хлопчиків, дівчаток, знайомляться з розташуванням країни на карті, назвою її столиці і пам'яток Лондона. Надалі вони вивчають деякі зразки англійського фольклору (вірші, лічилки, пісні), знайомляться з іменами письменників і назвами їхніх творів, назвою грошових знаків Великобританії, отримують інформацію про деякі свята англійців, американців і звичаї, пов'язані з цими святами. Робота над

прислів'ями не лише сприяє збагаченню словникового запасу учнів, а й занурює учнів у культурну й національну багатоманітність світу, вчить відчувати спільне й особливе в кожній культурі й мові, краще і глибше розуміти один одного, виховує повагу до іншого, є джерелом формування міжкультурної компетенції та компетентності.

На думку О. Гладкої «величезний потенціал сьогодні для формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти несе використання Інтернету, який надає можливість налагоджувати особисті контакти із представниками різних культур безпосередньо як в усному, так і в письмовому спілкування»[15, с. 812].

Для багатьох учнів використання Інтернету (лексичні картки, пісні, відеоісторії) стає справжнім святом відкриття нових горизонтів. Поступово в них починає формуватися сприйняття себе як частини великого різноманітного світу.

Ефективним у формуванні міжкультурної компетентності учнів є моделювання навчальних ситуацій спілкування у вигляді ігор, рольових ігор, міні-проектів, портфоліо, дебатів з опорою на мовний досвід здобувачів освіти. Під час моделювання навчальних ситуацій доцільно використовувати реалії життя, які можна легко створити за допомогою можливостей комп'ютера, телевізора. Під час організації ігор, в тому числі і рольових ігор в учнів розвивається інтерес до іншомовного спілкування, залучаються елементи культури спілкування, формуються деякі уміння, створюється іншомовна інформаційна база, формуються мовні механізми. Під час презентаційних моментів на уроках дуже ефективні інтерактивні дошки або мультимедійні засоби, тому що вчитель може привернути увагу всіх учнів до екрану.

Метод проєктів – це комплексний навчальний метод, який дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, дає можливість виявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї діяльності. У контексті вивчення іноземної мови, проєкт – це діяльність учнів, під час якої інтегровано розвиваються різні аспекти володіння мовою, тобто, аудіювання, читання, писемне мовлення, діалогічне та монологічне мовлення.

Прикладами кінцевих продуктів у роботі над темою можуть бути: альбом із творами та ілюстраціями; письмовий звіт; стіннівка; тематичний концерт, підготовлений учнями; відеоролик; виставка; електронна газета; мультимедійна презентація.

У основній школі учні не тільки отримують інформацію, знайомляться, вивчають інформацію. Вони порівнюють різні аспекти країнознавства: географію, історію, тісно пов'язані з ними питання культури, традицій та звичаїв різних народів. Учні можуть вже порівняти дві культури і зробити певні висновки.

Рольові ігри допомагають розвивати в учнів здатність бути мовним партнером, правильно вибирати слова і фрази, які відповідають тій чи іншій ситуації, вміння використовувати невербальні засоби. На заняттях з іноземної (англійської мови) доцільно використовувати такі різновиди ігор: ділові, сюжетні, ситуативно-рольові. Наприклад, ділова гра включає імітаційні завдання, ігрове проектування, аналіз ситуації і сприяє формуванню комплексу комунікативних умінь, вміння відчувати партнера зі спілкування.

Комп'ютерна програма «Skype» дає можливість зануритися в справжнє середовище іноземного спілкування. Проведення веб-конференцій з носіями мови створює сприятливе підґрунтя для самоосвіти учнів та підвищення їх мотивації у вивченні англійської мови.

Формуванню міжкультурної компетентності учнів сприяє огляд навчальних фільмів. Навчальний фільм – це спеціально підготовлений в методичному і режисерському плані аудіовізуальний засіб навчання, призначений для створення природних ситуацій мовного спілкування, що має велику силу емоційного впливу на учнів за рахунок синтезу основних видів наочності (зорової, слухової, моторної, образної, екстралінгвістичної та ін).

При формуванні міжкультурної компетентності учнів з доброю мовною підготовкою доречно використовувати від час організації освітнього процесу автентичні відеоматеріали, які пропонують в реальному контексті більшу різноманітність зразків мови і мовлення, включаючи різні регіональні акценти, загальноживану і спеціальну лексику та ідіоми так, як їх використовують носії

мови. Вони забезпечують широкі можливості для оволодіння іншомовною культурою. Прикладами відеоматеріалів можуть бути постановочні навчальні ролики; музичні та рекламні відеокліпи; повнометражні художні фільми і телесеріали; додаткові матеріали, які супроводжують художні фільми на DVD, у тому числі рекламні ролики; відеозаписи різних виступів; відеопрограми для вивчення окремих аспектів мови.

Висновки до розділу 1

В Новій українській школі зміст навчання спрямований на формування у здобувачів освіти необхідних життєвих компетентностей, які дозволять випускникам комфортно почуватися в сучасному глобалізованому світовому просторі.

На відміну від традиційної парадигми змісту шкільної іншомовної освіти, що була зорієнтована на озброєння учнів знаннями, уміннями та навичками, сучасна гуманістична парадигма освіти зорієнтована на результат освіти, на формування цілісного особистісного досвіду і передбачає, що учень має не просто оволодіти іноземною мовою як засобом спілкування, але й навчитися діяти як соціальний агент, котрий здатний виконувати певні завдання у життєвих умовах і соціокультурному оточенні.

Гуманістична парадигма освіти зорієнтована на формування компетенцій і компетентностей здобувачів освіти.

В умовах глобалізації і різноманітності культур у сучасному світі формування міжкультурної компетентності як ефективної і належної поведінки у стосунках з особами інших культур має стати компонентом мети навчання іноземних мов.

Міжкультурна компетентність – це сукупність соціокультурних та лінгвістичних знань, комунікативних вмінь та навичок, за допомогою яких будь-який суб'єкт культури може успішно спілкуватися з носіями інших культур на усіх рівнях міжкультурної взаємодії.

Ми поділяємо точку зору дослідниці О. Резунової і вважаємо, що *структурними елементами міжкультурної компетентності є:*

– *знання* : мови іноземного партнера і культури країни (історії, мистецтва тощо), міжкультурних розходжень, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання, культурних цінностей;

– *уміння* : будувати власну поведінку відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування, сприймати психологічні, соціальні, культурні розходження, переборювати суперечності і конфлікти в контактах, аналізувати свою й іншу культуру, обирати комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування тощо;

– *готовність і бажання* особистості вступати в контакт із представниками країн світу, відкритості до пізнання інших культур;

– *особистісні якості*, такі як: терпимість до неоднозначності (здатність справлятися без агресії із суперечливими ситуаціями, емпатія (здатність поставити себе на місце співрозмовника, зрозуміти його точку зору, відчутти його стан і врахувати у своєму поведінні), стійкість до дратівливих факторів у міжкультурному спілкуванні, комунікабельність, тактовність, толерантність.

Формування міжкультурної компетентності передбачає готовність індивіда до взаємодії з іншими системами культурної орієнтації та базується на повазі інших культурних цінностей. Міжкультурна компетентність є здатністю розпізнавати, поважати і ефективно використовувати відмінності в сприйнятті, мисленні і поведінці своєї і чужої культури у міжкультурних контактах.

Нами обґрунтовано лінгводидактичні засади формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної (англійської) мови. У процесі навчання іноземної мови провідними є *підходи*: комунікативно-діяльнісний (особистісно-діяльнісний), компетентнісний, рефлексивний, культурологічний (міжкультурний), рівневий.

З *поміж загальнодидактичних принципів* у контексті формування міжкультурної компетентності учнів науковці виокремлюють такі: принцип наочності, принцип доступності і посильності, принцип міцності і дієвості

результатів навчання, принцип свідомості, принцип науковості, принцип активності, принцип виховного навчання (всебічного розвитку особистості), принцип індивідуального підходу (індивідуалізації), принцип позитивної мотивації навчання тощо.

До методичних принципів у контексті формування міжкультурної компетентності учнів відносять: принцип комунікативності; принцип комунікативно спрямованого формування мовленнєвих навичок; принцип інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, принцип домінуючої ролі вправ, принцип взаємопов'язаного навчання мови і культури, принцип урахування рідної мови і культури, принцип автентичності навчальних матеріалів, принцип розвитку автономності учнів.

Навчання іноземної мови, зокрема у контексті формування міжкультурної компетентності учнів має здійснюватися при використанні *засобів навчання*, які поділяються на *засоби для вчителя* (Державний стандарт і Програма з іноземних мов, підручник і книжка для вчителя, аудіо- і відео, посібники, слайди, таблиці, малюнки, дошки і крейди, магнітні і мультимедійні дошки тощо) та *засоби для учнів* (підручник, робочий зошит, книжка для читання, довідники, словники, аудіо посібник, комп'ютерні програми).

Навчання іноземної мови, зокрема у контексті формування міжкультурної компетентності учнів забезпечується використанням різноманітних *методів навчання (традиційних та інноваційних)*.

Результати дослідження відображені в публікації автора [5].

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

2.1. Аналіз чинних програм і підручників в контексті досліджуваної проблеми

Вивчення іноземної мови у закладах базової загальної середньої освіти на сучасному етапі розвитку мовної освіти передбачає оволодіння здобувачами освіти мовами міжнародного користування (англійська, німецька, французька, іспанська) задля отримання мовних знань та мовленнєвих навичок на рівні, достатньому для підтримки контактів із зарубіжними ровесниками та необхідному для подальшого особистісного розвитку, в тому числі професійного.

У модельній навчальній програмі «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова, С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.) [48] чітко окреслено зміст навчання іноземної мови, який створюється на ідеях оволодіння нею у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає взаємопов'язане засвоєння мови і культури. У зв'язку з цим одним із основних завдань навчання іноземної мови є формування міжкультурної компетентності учнів.

У модельній навчальній програмі «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова, С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.) [48] зазначено цілі базової загальної середньої освіти, мета базової загальної середньої освіти, завдання іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти, функції іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти.

«Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної

культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами; має бажання і здатність до самоосвіти; виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті; здатний до підприємливості й ініціативності; має уявлення про світобудову; бережно ставиться до природи; безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки; дотримується здорового способу життя.

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння іноземною мовою у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає навчання мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою. Такий підхід зумовлює формування готовності до міжкультурної комунікації у межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, визначених навчальною програмою.

Після закінчення 9-го класу учні загальноосвітнього навчального закладу, які вивчають першу іноземну мову, досягають рівня А2+, учні спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови – рівня В1, а ті, хто оволодіває другою іноземною мовою, – рівня А2. Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджуються із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

Завдання полягає у формуванні вмінь:

- здійснювати спілкування в межах сфер, тем і ситуацій, визначених чинною навчальною програмою;
- розуміти на слух зміст автентичних текстів;
- читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту;

- здійснювати спілкування у письмовій формі відповідно до поставлених завдань;
- адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови та інших навчальних предметів, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння іноземною мовою;
- використовувати у разі потреби невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів;
- критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб;
- висловлювати свої думки, почуття та ставлення;
- ефективно взаємодіяти з іншими усно, письмово та за допомогою засобів електронного спілкування;
- обирати й застосовувати доцільні комунікативні стратегії відповідно до різних потреб;
- ефективно користуватися навчальними стратегіями для самостійного вивчення іноземних мов.

Функції іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції.

Освітня функція спрямована на:

- усвідомлення учнями значення іноземної мови для життя у мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі;
- оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни мова якої вивчається;
- залучення учнів до діалогу культур (рідної та іншомовної);
- розуміння власних індивідуальних особливостей як психофізіологічних засад для оволодіння іноземною мовою;
- усвідомлення значень мовних явищ, іншої системи понять, за допомогою якої сприймається дійсність;
- формування вміння використовувати в разі потреби різноманітні стратегії для задоволення власних іншомовних комунікативних намірів (працювати з

підручником, словником, довідковою літературою, мультимедійними засобами тощо).

Виховна функція сприяє:

- формуванню в учнів позитивного ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, поваги до народу, носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і способу життя;
- розвитку культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому суспільстві;
- емоційно-ціннісному ставленню до всього, що нас оточує;
- розумінню важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користуватися нею як засобом спілкування.

Розвивальна функція сприяє розвитку в учнів:

- мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей;
- готовності брати участь в іншомовному спілкуванні;
- потребу подальшого самовдосконалення у сфері використання іноземної мови;
- здатності переносити знання й уміння у нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності».

У Державному стандарті базової середньої освіти визначені вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі (іншомовна освіта) та «передбачають, що учень:

- сприймає усну інформацію та письмові тексти іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування;
- взаємодіє з іншими особами в усній і письмовій формі та в режимі реального часу засобами іноземної мови;
- надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення іноземною мовою» [19].

Через зміст шкільної освіти формується в учнів позитивне ставлення до іноземної мови, повага до народу, носія цієї мови, толерантне ставлення до його культури, звичаїв і способу життя. Відповідно очікуваним результатом має стати

формування міжкультурної компетентності у здобувачів освіти, яку можна вважати найважливішим показником досягнення певного рівня освіченості та вихованості людини.

Відбір змісту освіти, реалізується як навчальними програмами, так і різними підручникам.

Вивчення досвіду роботи ліцею № 2 Підгородненської міської ради Дніпровського району Дніпропетровської області дає підстави стверджувати, що вивчення іноземної (англійської мови) здійснюється за підручником: Карпюк О. Д. Англійська мова (9-й рік навчання).

Відповідно до навчальної програми [48] в 9 класі основної школи, запропоновані до вивчення теми «Я, моя родина, мої друзі», «Природа і погода», «Одяг», «Засоби масової інформації», «Молодіжна культура», «Наука і технічний прогрес», «Україна», «Англомовні країни», «Робота і професія» є дуже важливими у формуванні міжкультурної компетентності учнів, оскільки під час вивчення учні долучаються до культури, історії, реалій та традицій країни, мова якої вивчається.

«Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад «Відпочинок і дозвілля» + «Подорож», «Одяг» + «Погода», «Подорож» + «Країна», мова якої вивчається [48].

Формування міжкультурної компетентності учнів має бути закладене в мету уроку та в повній мірі реалізуватися при виконанні багатьох запропонованих вправ. На такому етапі уроку як уведення в іншомовну атмосферу, вчитель має подбати про формування міжкультурної компетентності учнів.

Загальні характеристики ситуативного спілкування (9-ий клас) подані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Загальні характеристики ситуативного спілкування (9 клас)

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	– надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення її змісту; – висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей;
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Англомовні раїни	– порівнювати події факти, явища; – висловлювати свої почуття та емоції; – приймати або відхиляти пропозицію; – аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку; – вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника;
Освітня	Робота і професії	– висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду

Основна частина уроку (говоріння) також передбачає формування міжкультурної компетентності учнів і використання знань культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки, етикету в контексті навчання англійської мови.

Вчитель має запропонувати до виконання такі вправи, які будуть спонукати учнів до глибокого розуміння власної національної ідентичності як підґрунття відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших, успішного розуміння представників інших культур і представників своєї культури.

Мовний інвентар добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу центричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми. Мовний інвентар (мовленнєві ситуації спілкування учнів основної школи) – лексика наведена в таблиці 1.3., мовний інвентар – граматики наведена в таблиці 1.4.

Таблиця 1.3.

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон

Я, моя родина, мої друзі	особистість дані, автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона здоров'я рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам'ятки
Англомовні райони	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам'ятки
Робота і професії	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Таблиця 1.4.

Мовний інвентар – граматики

Категорія	Структура
Clause	who, which, that in relative clause; in order to + verb if + Present Simple first conditional
Verb	verb + ing to + verb

На етапі узагальнення та систематизації знань вчитель має також дбати про формування міжкультурної компетентності учнів, надаючи учням нову

інформацію про культурні події та діячів культури інших народів. Запропоновані завдання на обговорення вимагають аналізу творів мистецтва, розширюють знання учнів у сфері мистецтва.

Під час організації освітнього процесу необхідно дбати про ситуативне спілкування суб'єктів навчання, яке дає можливість реального спілкування з поєднанням мовленнєвих і немовленнєвих дій, вербального й невербального спілкування, візуальної та звукової репрезентації змісту і форм, використання конкретної лексики та певних граматичних конструкцій.

Відповідно до програми [48], *учні основної школи повинні оволодіти такими вміннями:*

- вміння описувати соціокультурні явища;
- запитувати та надавати соціокультурну інформацію;
- розпитувати та уточнювати соціокультурну інформацію;
- висловлювати свої враження, почуття та емоції щодо культури іншомовної країни;
- аргументувати свою точку зору з приводу традицій;
- надавати оцінку соціокультурним подіям, ситуаціям, вчинкам, діям;
- обмінюватися думками, висловлювати свої враження, почуття та емоції з приводу міжкультурних явищ та ситуацій.

А. Боброва наголошує, що мета формування міжкультурної компетентності на уроках іноземної мови в основній школі полягає в тому, щоб не тільки створювати ситуацію «перехрестя культур», але виховувати «культуру перехресть», маючи на увазі те, що міжкультурна компетентність як вищий прояв мовної компетенції з необхідністю реалізується як інтракультурний феномен, завдяки універсальному характеру здатності реагувати на культурні відмінності не стільки емоційно-імпульсивно, скільки раціонально»[11].

Аналіз шкільних підручників основної школи [30; 41; 50], а саме :

1. Карпюк О. Д. Англійська мова (9-й рік навчання) (English (the 9th year of studies)) : підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль : «Видавництво Астон», 2017. 288 с.

2. Любченко О. С., Любченко О. М., Тучина Н. В. Англійська мова 9 клас. Харків: Вид-во: Основа, 2017. 278 с.

3. Несвіт А. М. Англійська мова 9 клас. Київ: Генеза, 2017. 285 с.

дозволяє зазначити, що в них вказується на специфічність англомовної культури, подається інформація про країну, людей, традиції та звички, що може бути основою для міжкультурного порівняння. А також формулюються правила поведінки для певної країни, описуються мовні та соціальні традиції, норми, також невербальні способи спілкування (міміка, жести, рухи тіла тощо) щоденної англійської культури. «Ефективним засобом розвитку міжкультурної компетентності особистості є робота над текстами. Саме такі тексти завдяки їх змісту сприяють доступу до проблематики міжкультурної комунікації. За допомогою вправ до текстів можлива робота над стратегіями. Серед текстів розрізняють ті, які презентують міжкультурні конфліктні ситуації, а також тексти про контакти культур, які описують міжкультурні інтерації» [71, с.447].

Ми провели анкетування з метою з'ясування мотивів учнів щодо навчання іноземної мови та ставлення їх до навчання іноземної мови. В анкетуванні брали участь 27 учнів 9 класу ліцею № 2 Підгородненської міської ради Дніпровського району Дніпропетровської області.

На запитання: «З якою метою ви вивчаєте іноземну мову?» 89,0% від опитаних учнів зазначили, що вони дуже зацікавлені у вивченні іноземної мови. Серед мотивів вивчення іноземної мови учні 9 класу назвали такі:

- це пов'язано з їх майбутньою професією – 17,0% від опитаних учнів;
- для ознайомлення з культурою, історією, традиціями країни, мова якої вивчається – 15,0% від опитаних учнів;
- щоб комфортніше себе почувати під час подорожей – 12,0% від опитаних учнів;
- для загального розвитку – 11,0% від опитаних учнів;
- щоб полегшити роботу з комп'ютером – 9,0% від опитаних учнів;

- для успішного розуміння представників інших культур та подальшої комунікації з іноземцями – 8,0% від опитаних учнів;
- тому, що престижно – 7,0% від опитаних учнів;
- для перегляду фільмів – 6,0% від опитаних учнів;
- читання книжок іноземною мовою – 4,0% від опитаних учнів.

Аналіз одержаних результатів дає підстави стверджувати, що учні вбачають важливість і значущість вивчення іноземної мови для своєї життєдіяльності та професійної діяльності. Задля подальшого формування міжкультурної компетентності учнів вчитель під час підготовки до проведення занять має здійснювати ретельний добір дидактичного матеріалу, пошук більш ефективних шляхів ознайомлення здобувачів освіти з культурою, історією, традиціями країни, мова якої вивчається. Вчителю необхідно знаходити найбільш ефективні форми роботи з країнознавчим матеріалом, особливу увагу необхідно приділяти поєднанню традиційних та інноваційних методів навчання, різним видам діяльності, які роблять процес навчання яскравим і творчим. Навчати іншомовного спілкування у спілкуванні допомагають мовленнєві ситуації, різноманітні ігри, вікторини тощо.

2.2. Методика формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі вивчення іноземної мови

Формування міжкультурної компетентності учнів основної школи відбувається перш за все на уроках з іноземної мови. Вивчення англійської мови (9 клас) сприяє формуванню міжкультурної компетентності учнів, що передбачає здатність аналізувати специфічність англійської культури, оволодіння інформацією про країну, людей, традиції та звички.

На це спрямовано вивчення тем, передбачених навчальною програмою, таких як: «Я, моя родина, мої друзі», «Природа і погода», «Одяг», «Засоби масової інформації», «Молодіжна культура», «Наука і технічний прогрес», «Україна», «Англійські країни», «Робота і професія».

Задля успішного формування міжкультурної компетентності учнів у процесі вивчення англійської мови доцільно використовувати наступні *підходи*: комунікативно-діяльнісний (особистісно-діяльнісний), компетентнісний, рефлексивний, культурологічний (міжкультурний), рівневий; *загальнодидактичні принципи*: принцип наочності, принцип доступності і посильності, принцип міцності і дієвості результатів навчання, принцип свідомості, принцип науковості, принцип активності, принцип виховного навчання (всебічного розвитку особистості), принцип індивідуального підходу (індивідуалізації), принцип позитивної мотивації навчання; *методичні принципи*: принцип комунікативності; принцип комунікативно спрямованого формування мовленнєвих навичок; принцип інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, принцип домінуючої ролі вправ, принцип взаємопов'язаного навчання мови і культури, принцип урахування рідної мови і культури, принцип автентичності навчальних матеріалів, принцип розвитку автономності учнів; *прийоми*: демонстрація, імітація, пояснення, аналогія, прогнозування, контрастування, контроль через опитування, осмислення, аналіз, коментування, смислове членування тексту, співвіднесення смислових частин тексту з планом; *системи вправ*, серед них: рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні; рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні; рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні.

Наводимо підготовлені нами методичні розробки конспектів уроків з англійської мови (9 клас), спрямовані на формування міжкультурної компетентності учнів основної школи.

План-конспект уроку № 1 англійської мови для 9 класу

Тема уроку: On the map of Great Britain. На мапі Великобританії.

Сфера спілкування: освітня.

Тематика ситуативного спілкування: Великобританія

Мовний інвентар: лексичний діапазон з теми «Великобританія»; граматика прийменники місця, застосування часових форм Present Simple, Past Simple, пасивний стан дієслів.

Мета уроку (як намір вчителя):

- формувати дискурсивну компетентність учнів;
- спонукати учнів до іншомовного спілкування;
- навчити презентувати свій проект;
- повторення та закріплення ЛО з теми;
- навчити описувати географічне положення та визначні місця Великобританії;
- повторити вживання теперішнього та минулого часів; вживання пасивного стану дієслів; вживання прийменників часу;
- розвивати уяву та творчі здібності учнів;
- вчити учнів добирати лексичні одиниці відповідно до мовленнєвої ситуації;
- розвивати уміння працювати у парі;
- розвивати навички читання;
- розвивати навички аудіювання;
- вчити учнів вести дискусію, поважати думки один одного;
- покращувати аналітичні здібності учнів.

Наприкінці уроку учень:

- володіє новими ЛО;
- проявляє інтерес до іншомовного спілкування;
- знайомиться із поняттям «small talk»;
- вміє характеризувати різні типи відпочинку;
- вільно використовує теперішні та минулі часи;
- добирає лексичні одиниці відповідно до мовленнєвої ситуації;
- вміє працювати у парі;
- вчиться вести дискусію, поважати думки інших;
- демонструє аналітичні здібності.

Тип уроку: комбінований з елементами екскурсії.

Обладнання: підручник, мультимедійна дошка, роздатковий матеріал, комп'ютерна презентація, відеозаписи.

Схематичний план уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу – 1 хв.;
2. Введення в іншомовну атмосферу – 3 хв.;
3. Оголошення теми та мети уроку – 1 хв.;

II. Основна частина:

1. Перевірка домашнього завдання, проектна робота – 12 хв.;
2. Виконання граматичних завдань – 5 хв.;
3. Читання тексту – 3 хв.;
4. Виконання завдання на розуміння тексту – 5 хв.;
5. Перегляд відео і виконання завдання до нього – 10 хв.

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія – 3 хв.;
2. Виставлення оцінок – 1 хв.;
3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання – 1 хв.

Хід уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу:

Teacher: Good morning, dear students! I'm glad to see all of you! How are you?

2. Введення в іншомовну атмосферу:

Teacher: Do you know the name of the country on the map? What do you know about it?

3. Оголошення теми та мети уроку:

Teacher: So, the subject of our lesson is «Great Britain». Today we're going to continue our travelling to Great Britain. As you know it's a very interesting and unusual country. Our guides will tell you about all parts of the kingdom, about capital and people of Great Britain. I hope you'd like our lesson.

II. Основна частина:

1. Перевірка домашнього завдання, проектна робота

Teacher: For today you have a task to prepare a small virtual guide-tour and represent some information about one of the parts of Great Britain: England, Scotland, Wales and Northern Ireland. I hope our tour will be informative and interesting. So, let's start!

Students represent the information with prepared presentations.

Guide 1

The Geographical Position of Great Britain

The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland is a part of a group of islands to the north-western coast of Europe. Great Britain is not large. It takes just 6 hours to travel in a fast train from London, the capital of London to Edinburgh, the capital of Scotland. Great Britain also lies not far from the continent. It is separated from the continent by the North Sea and the English Channel. The Channel in its narrowest part (the Strait of Dover) is only 32 km wide and when the weather is fine one can easily see from the middle of the Channel the French coast. Great Britain has a very good geographical position as it lies on the crossways of the sea routes from Europe to other parts of the world. The main sea route from Europe to America also passes through the Channel. The sea connects Britain with Belgium, Holland, Denmark, Norway. There are no big rivers in Great Britain. The largest river is the Thames. London, the capital of Great Britain, is on the Thames.

Guide 2

The United Kingdom

To the west of the continent of Europe lie two large islands called the British Isles. The larger of these is known as Great Britain, the smaller, Ireland. The North Sea and the English Channel separate the British Isles from the European continent. The larger island of Great Britain consists of three parts : England, Scotland and Wales which were once separate kingdoms. After centuries of war at the beginning of the 18th century England, Scotland and Wales were united. In 1800 Ireland was included in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. The Irish, however, continued to struggle for self-government and in 1922 twenty – two of the thirty – two Irish counties

formed the independent Irish Republic, now called Eire, with the capital in Dublin. Six northern counties remained a part of the UK, and since that time the official name of the state has become the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

The country is washed by the Atlantic Ocean, the North Sea and the Irish Sea, which between Great Britain and Ireland.

Guide 3

Thousands of years ago, the mainland of Europe stretched much further west than now, and by the sinking 490 of the land, the ocean covered a great deal of the continent. The British Isles and the neighbouring small islands were left above the surface of the sea, because they were the highest parts of the land. The water flowed into the valleys among the hills, thus producing an uneven coast and many good harbours.

The first thing that people see when they cross the English Channel is the chalk cliffs near Dover. That is why the Romans called this country Albion (from the Latin word which means «white».) It is a sort of symbol of England.

The highest mountains are in the central and northern parts of Scotland, in Wales and in the north – west of England, but they are by no means high as we understand high mountains. The mountains of the British Isles are much the same height as those of the Crimea. In North – west England, there are many beautiful lakes. This is called the «Lake District». It is one of the most beautiful places on the British Isles.

Guide 4

England

England is the largest part of the UK. Nearly 84 per cent of population of the UK lives in England (nearly 50 mln people), mainly in the major cities and metropolitan areas.

England takes its name from the Angles, one of the German tribes who settled in this territory during the 5th and 6th centuries. It used to be known as «Angla land», meaning «the land of the Angles».

The capital city of England is London. The Greater London is the biggest city in England, in the United Kingdom and one of the world's largest cities. London was the historical centre of the British Empire.

England is a country of lowland, where no part of it is higher than 120 metres above the sea level. The coastal scenery of southern England is famous for chalk hills and cliffs which stretch across the south and it is often called Albion.

Guide 5

Lake District (or Cumbria) in Northern England is very famous and its lakes, hills and valleys make it an excellent place for having rest. The ruins of Hadrian's Wall are also here. It is a stone wall built across the north of England by the order of the Roman Emperor Hadrian to defend the northern border of Britain from the Scottish tribes.

The national symbols of England are the National Flag, which is a red cross on a white background, the Coat of Arms and the National Anthem. Three gold lions on a red background appeared in the English coat of arms of Richard the Lion Heart after 1195 and are still there. The red rose is the national symbol or the emblem of England.

Every nation has its own Patron Saint who in times of great trouble is called upon to help to save the country from its enemies. St. George is the Patron Saint of England. St. George's Day is celebrated on April 23rd and his flag, St. George's cross, which is the national flag of England is flown all over England.

Guide 6

Scotland

Scotland lies to the north of England. People who live in Scotland are Scots. The capital of Scotland is Edinburgh. Edinburgh is not the largest city in Scotland. Glasgow which has population of over one million, is twice as large as Edinburgh. Edinburgh has no large factories. Publishing is its well-known industry. Edinburgh is a beautiful city. The first thing you see in Edinburgh is the Rock. It is in the middle of the city. The Edinburgh castle stands on this hill. The Castle looks like a castle from a fairy tale, and parts of it are more than a thousand years old. From the top of the Castle there is a beautiful view of the hill and the sea.

So, let's continue our travelling in Wales!

Guide 7

Wales

Wales is a lovely country with great mountains, some of them beautiful and green

and wooded, others bare and wild. There are gentle, fertile valleys with little farmhouses or cottages sheltering on the slopes of the mountains. Snowdon, the highest mountain in England and Wales is dark and wildlooking. The Welsh are natives of the British Isles, the only nation that has preserved its original language – Welsh, that is one of the Celtic tribes. They lived on their territory long before the Roman invasion. They fought the Anglo – Saxons and won great victories over them under the leadership of King Arthur. No one has a deeper love of his home and family than the Welshman. King Arthur was a semi-legendary figure who fought the Saxon invaders and won a great battle at Mount Badon. These old stories tell us of Arthur’s miraculous coming, of how he became King and established the famous order of the Round Table. The round table was to show that no knight, not even the King himself, was «head of the table»; all were equal and the King was just «first among equals». The Welsh are a nation of singers.

Welcome to Northern Ireland!

Guide 8

Northern Ireland

Northern Ireland, also known as Ulster, is still a part of the United Kingdom. It is made up of six countries: Antrim, Armagh, Down, Fermanagh, Londonderry, Tyrone. One third of the population lives in and around the capital, Belfast. Belfast is also the most important port and commercial and industrial centre. Some parts of the territory, those that are not close to the capital, have remained mainly rural.

The Irish population is divided into two groups: the Protestants and the Catholics. The Protestants are of British origin. They are descendants of British settlers who came to Ireland in the XVI-th and XVII-th centuries, during and after the Reformation. The Catholics are mostly natives of Ireland.

The Protestants were the majority and dominated the Catholics with strong discrimination. In 1968 the Catholics began the movement for equal civil rights. The fightings between the two groups of the population continue to this day.

Northern Ireland has a strong cultural tradition: songs, dances, literature and festivals. It has its own Art Council, and there are orchestras, theatres, ballet and opera companies.

Teacher: We've travelled across Great Britain. I hope that you have got new knowledge about this country. And now I want you to do these exercises.

2. Виконання граматичних завдань

a) *Choose the correct word.*

1. The UK *includes / consists* of four parts: England, Scotland, Wales and Northern Ireland.

2. When people *mention / refer* to the country, most of them shorten its name to the United Kingdom, the UK or Britain.

3. The North Sea and the English *Canal / Channel separate / divide* the island from Europe.

4. The climate is *manipulated / influenced* by the Gulf Stream.

5. Northern Ireland which *occupies / conquers* the northeastern *state / part* of Ireland lies to the west, *across / round* the Irish Sea.

b) *Fill in the gaps with the prepositions by, to, of, off.*

1. Great Britain is an island lying ... the north-western coast ... Europe.

2. The UK is often referred ... as Britain.

3. The UK consists ... four parts.

4. Due ... the influence ... the Gulf Stream the UK has a warm and mild weather.

5. Two islands are separated ... the Irish Sea.

6. The UK is washed ... the Atlantic Ocean.

7. The main rivers ... Great Britain are the Thames and the Severn.

c) *Make up sentences with the words and word combinations.*

thanks to; to produce; to border; to be surrounded by; to be situated in; the official name; to be washed by; to consist of.

3. Читання тексту

Teacher: Read the text and say what new information you've discovered about the country. Guess the meanings of the words in bold.

The UK is made up of England, Scotland, Wales and Northern Ireland. The rest of Ireland is an **independent** country.

The official name of the country is the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. «Great Britain» refers only to England, Scotland and Wales, not to Northern Ireland.

There are also several islands which are closely **linked** with the UK but are not part of it: the Channel Islands and the Isle of Man. They have their own governments and are called Crown Dependencies. There are also several British overseas territories in other parts of the world, such as St Helena and the Falkland Islands. They are also linked to the UK but are not part of it.

The UK is **located** in the north-west of Europe. The longest distance on the mainland is from John o'Groats on the north coast of Scotland to Land's End in the south-west corner of England. It is about 870 miles (approximately 1 400 kilometres).

The UK is **governed** by the parliament sitting at Westminster. Scotland, Wales and Northern Ireland also have parliaments or assemblies of their own, with devolved powers in defined areas.

The UK today is a more **diverse society** than it was 100 years ago, in both ethnic and religious terms. Post-war immigration means that nearly 10% of the population has a parent or grandparent born outside the UK. The UK continues to be a multinational and multiracial society with a rich and **varied** culture.

Most people live in towns and cities but much of Britain is still a countryside. Many people continue to visit the countryside for holidays and for leisure activities such as walking, camping and fishing.

4. Виконання завдання на розуміння тексту

Teacher: Say if the statements below are true or false.

- a) The UK consists of England, Scotland, Wales and Ireland.
- b) Great Britain doesn't refer to Northern Ireland.
- c) The Isle of Man and the Falkland Islands are part of the UK.
- d) Scotland has got its own parliament.
- e) The longest distance on the mainland is about 1 400 km.
- f) The population of the UK is multinational.
- g) Most people live in the countryside.

5. Перегляд відео і виконання завдання до нього

Teacher: Now, I would like to sum up the information about Great Britain and show you the video about it. Please, listen carefully because at the end you'll have to answer the questions.

<https://www.youtube.com/watch?v=5fyagkd97LQ>

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія

Teacher: So, let's sum up the lesson together. What have you learned? What was new for you? What impressed you most of all?

2. Виставлення оцінок

Teacher: Well, I think you were really hard-working at the lesson. We have learned lots of interesting facts about this country. I'm glad that you were active and motivated. So your marks are...

3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання

Your home assignment is exercises 6,7 page 186.

The lesson is over. Goodbye students, see you next time!

План-конспект уроку № 2 англійської мови для 9 класу

Тема уроку: Around Great Britain. Навколо Великобританії.

Сфера спілкування: освітня.

Тематика ситуативного спілкування: Великобританія

Мовний інвентар: лексичний діапазон з теми «Великобританія»; граматика: застосування часових форм Present Simple, Present Continuous.

Мета уроку (як намір вчителя):

- формувати дискурсивну компетентність учнів;
- повторення лексичних одиниць з теми «Великобританія»;
- спонукати учнів до іншомовного спілкування;
- навчити описувати представників різних частин Великобританії;
- повторити вживання теперішніх часів;

- розвивати навички мовлення, аудіювання, читання та письма;
- вчити учнів висловлювати власну думку та обґрунтовувати її;
- розвивати уяву та творчі здібності учнів;
- вчити учнів добирати лексичні одиниці відповідно до мовленнєвої ситуації;
- розвивати уміння працювати у парі;
- вчити учнів вести дискусію, поважати думки один одного;
- покращувати аналітичні здібності учнів.

Наприкінці уроку учень:

- володіє новими ЛО;
- проявляє інтерес до іншомовного спілкування;
- знайомиться із поняттям «small talk»;
- вміє характеризувати різні типи відпочинку;
- вільно використовує теперішні та минулі часи;
- добирає лексичні одиниці відповідно до мовленнєвої ситуації;
- вміє працювати у парі;
- вчиться вести дискусію, поважати думки інших;
- демонструє аналітичні здібності.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник, мультимедійна дошка, роздатковий матеріал, комп'ютерна презентація, аудіозаписи.

Схематичний план уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу – 1 хв.;
2. Введення в іншомовну атмосферу – 3 хв.;
3. Оголошення теми та мети уроку – 1 хв.;

II. Основна частина:

1. Завдання на розвиток мовлення – 10 хв.
2. Читання та доповнення тексту – 5 хв.
3. Завдання на розвиток аудіювання та письма – 10 хв.
4. Робота в групах – 10 хв.

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія – 2 хв.;
2. Оцінювання діяльності учнів – 1 хв.;
3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання – 2 хв.

Хід уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу:

Teacher: Good morning, dear students! I'm glad to see all of you!

2. Введення в іншомовну атмосферу

Teacher: In the previous lesson we've learned lots of interesting information about Great Britain. Tell me, please, which facts impressed you the most.

3. Оголошення теми та мети уроку

Teacher: Today we're going to continue our travelling to Great Britain. As you know it's a very interesting country with its unique traditions and customs. So, the subject of our lesson is «Around Great Britain».

II. Основна частина:

1. Завдання на розвиток мовлення

a) Teacher: Say what comes to your mind when you think of Scottish, Welsh, English and Irish people.

... people are ... .

They wear ... .

They work in ... .

They are ... .

They live in ... etc.

b) Teacher: Look at the pictures and say which country the people in the pictures are from. Try to prove your answer.

England Scotland Wales Northern Ireland

2. Читання та доповнення тексту

Teacher: Read the text below. Choose the one which best fits each space (1-6).
There are two choices you do not need to use.

Great Britain is (1) _____. Britain lies towards the northwest of Continental Europe. It is a big island encircled by around 1,000 small islands. It is located only 35 km from France. It includes Scotland, Wales and England. England is (2) _____ of these. The Tyne, the Thames, the Severn and the Humber are significant rivers (3) _____. It is the native land of great minds (4) _____. It is also home to the world's (5) _____, the inventor of the hovercraft, JK Rowling - the author of the Harry Potter books and the world's richest football club (6) _____.

Answers:

- like Darwin, Shakespeare, Newton and the Beatles
- Manchester United
- a part of the United Kingdom
- showing the main landmarks
- biggest foreign exchange market
- the largest of all
- bigger than that
- flowing through the country

3.Завдання на розвиток аудіювання та письма

a) Teacher: Listen to some information about each country of the UK. Then match the famous places with each country.

1 England	a Conwy Castle
2 Scotland	b The London Eye
3 Northern Ireland	c Ben Nevis
4 Wales	d Giant's Causeway

b) Teacher: Copy the table into your notebook. Listen about the countries of the UK again and complete the table.

№	Country	Population	Symbol	Famous place	Famous for
1.	England				
2.	Scotland				
3.	Northern Ireland				
4.	Wales				

c) Teacher: Listen once again and complete these sentences.

- 1 Scotsmen sometimes wear ...
- 2 Bagpipes are their ...
- 3 There is a list of dozens of castles which ...
- 4 There are just two lochs with ...

5 Edinburgh is famous for ...

6 The Royal Yacht Britannia is ...

7 They spent their honeymoon on the royal yacht: ...

8 These two Harry Potter films were shot in the Highlands: ...

4. Робота в групах

a) *Teacher:* Take it in turns to describe the photos below. Say which ones represent traditions of the country, and which ones represent ordinary life today.

b) *Teacher:* Now let's sum up the information and write on the board how many items are typical of the life of ordinary people who live in Britain today and how many of them are traditional items or stereotypes.

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія

Teacher: Students, we've discussed so much about British traditions, customs, stereotypes. What was interesting for you? What new did you find out?

2. Оцінювання діяльності учнів

Teacher: Well, I think you were really active during the lesson. We have learned and discussed lots of interesting facts about Great Britain. I think you like the lesson as well. So your marks are...

3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання

Your home assignment is exercise 5 page 191.

The lesson is over. Goodbye students, see you next time!

План-конспект уроку № 3 англійської мови для 9 класу

Тема уроку: London is a unique city. Лондон – унікальне місто.

Сфера спілкування: освітня.

Тематика ситуативного спілкування: Великобританія

Мовний інвентар: лексичний діапазон з теми «Великобританія».

Мета уроку (як намір вчителя):

- формувати дискурсивну компетентність учнів;
- повторення лексичних одиниць з теми «Великобританія»;
- спонукати учнів до іншомовного спілкування;
- навчити учнів презентувати підготовлену інформацію;
- розвиток монологічного та діалогічного мовлення;
- розвивати уяву та творчі здібності учнів;
- вчити учнів добирати лексичні одиниці відповідно до мовленнєвої ситуації;
- розвивати вміння працювати у парі;
- вчити учнів вести дискусію, поважати думки один одного;
- покращувати аналітичні здібності учнів.

Наприкінці уроку учень:

- володіє новими ЛО;
- проявляє інтерес до іншомовного спілкування;
- знайомиться із поняттям «small talk»;
- вміє характеризувати різні типи відпочинку;
- вільно використовує теперішні та минулі часи;
- добирає лексичні одиниці відповідно до мовленнєвої ситуації;
- вміє працювати у парі;
- вчиться вести дискусію, поважати думки інших;
- демонструє аналітичні здібності.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник, мультимедійна дошка, роздатковий матеріал, комп'ютерна презентація, аудіозаписи.

Схематичний план уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу – 1 хв.;
2. Введення в іншомовну атмосферу – 3 хв.;
3. Оголошення теми та мети уроку – 1 хв.;

II. Основна частина:

1. Перевірка домашнього завдання – 10 хв.;
2. Завдання з текстом – 7 хв.;
3. Завдання з аудіювання – 8 хв.;
4. Робота в групах. Завдання з мовлення – 5 хв.;
5. Міні – тест. Завдання з письма – 5 хв.;

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія – 2 хв.;
2. Виставлення оцінок – 1 хв.;
3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання – 2 хв.

Хід уроку:

I. Початок уроку:

1. Привітання та організація класу:

Teacher: Good morning, dear students! I'm glad to see all of you! How is your mood today?

2. Введення в іншомовну атмосферу

Teacher: **The motto** of our today's lesson is the words of the English writer Samuel Johnson: «*When a man is tired of London, he is tired of life; for there is in London all that life can afford*».

How do you understand his words?

3. Оголошення теми та мети уроку

Teacher: We are having an unusual lesson today. The topic of it is «**England. London is a unique city**». At the previous lessons we discussed the topic «The

geographical position of Great Britain», today we shall visit England and its capital London.

As you know, any trip to another country is impossible without knowledge of the language of that country. And as the English language is considered to be an international language of communication, wherever you go if you can speak English you will be understood anywhere.

II. Основна частина:

1. Перевірка домашнього завдання

Teacher: When somebody says London, what famous things come to your mind?

Double-decker buses are very famous. There are also open-top double-decker buses which are a very good for seeing London sights.

Black Taxi Cab — London's distinctive taxis are as much a feature of city life as the double-decker buses. All black cab drivers must pass a strict test known as the "Knowledge" before they are licensed to operate a taxi. This tests their knowledge of London's streets and the quickest traffic roots.

Both **the red postbox** and **the red telephone box** have a picture of a crown on them. The crown on the post box also has the monarch's initials underneath. There are postboxes with **VR** ("Victoria Regina" — Latin for Queen Victoria) and **GR** ("Georgus Rex" — Latin for King George).

Teacher: For today you have a task to prepare a small virtual guide-tour and represent some information about places of interest in one of the beautiful cities of Great Britain – London.

Students represent the information with prepared presentations.

London's places of interest

London is the capital of Great Britain and one of the most important political and commercial centers in the world. Its population is more than 11 million people. London is situated on the river Thames. The city was founded more than two thousand years ago by Romans and was called Londinium.

Traditionally London is divided into four parts: the City, Westminster, the West End and the East End

The City is the oldest part of London, its financial and business centre. Numerous banks, offices and firms are concentrated here. Here you can see such places of interest as St. Paul's Cathedral and the Tower of London.

St. Paul's Cathedral, the greatest of English churches, was built in the 17th century by a famous English architect, Sir Christopher Wren. It took Ch. Wren 35 years to build this cathedral. The dome of St. Paul's Cathedral contains three circular galleries – the internal Whispering Gallery, the external Stone Gallery and the external Golden Gallery.

The Tower of London is a complex of 20 towers set within two concentric rings of defensive walls and moat. Since it was built by William the Conqueror in the 11th century, this castle has been a fortress, a royal palace, a prison, a place of execution, an arsenal, a zoo, a royal mint, and an observatory. Now it is a museum and the place where Crown Jewels kept.

The guards of her Royal Majesty who guard the Tower are often called «**Beefeaters**». They not only give guided tours of the fortress but also look after the ravens that have been living here for centuries. There is a legend that the Britain Empire will fall if they leave the Tower. That's why the wings of the ravens are clipped to prevent them from flying away.

Not far from the Tower of London there is **Tower Bridge** – a drawbridge across the river Thames. It was built at the end of the 19th century to match the medieval style of the fortress.

Westminster is the administrative part of London. It comprises the Houses of Parliament, Westminster Abbey and Buckingham Palace.

Westminster Palace is the seat of the British Parliament. Most of the people know this building as **the Houses of Parliament**. There are two tall towers at the corners of the building. One of them is the Clock Tower is famous for its big bell, known as «**Big Ben**». The name Big Ben actually refers not to the clock-tower itself, and not to the clock, but to the thirteen ton bell hung within.

Westminster Abbey is a large Gothic church where coronation of nearly all British kings and queens has taken place. Many of them are buried here as well as some other famous people of Great Britain. There is one place in Westminster Abbey which the tourists like to visit most of all. This is the Poet's Corner where many greatest poets and writers are buried.

Buckingham Palace is the official residence of the Queen in London. The monument to the Queen Victoria stands in front of it. The popular tourist show is the daily ceremony of the Changing of the Guards, which takes place in front of Buckingham Palace.

The West End is the most beautiful part of London, it is its cultural centre. The best hotels, museums, art galleries, restaurants, theatres, cinemas and shops are located here.

Trafalgar Square is the geographical centre of the West End. It is a traditional place for New Year's and Christmas celebrations. In the middle of the square stands a tall Nelson's column, which was built to commemorate the victory of Admiral Horatio Nelson over the French fleet at the Battle of Trafalgar.

Not far from the Nelson monument is **the British Museum** famous for its large collection of ancient civilizations and the richest library in the world.

Piccadilly Circus is a famous square which is a meeting point of six streets. In the middle of Piccadilly Circus there is a statue of Eros, the Greek god of love and beauty.

Madame Tussaud's Museum is a wax figures collection of different stars, celebrities from the world of cinema, music, sports and politics.

The Globe Theatre is a reconstruction of the original circular theatre organized in the 17th century by the famous English writer William Shakespeare.

Hyde Park, the largest of six royal parks, is famous for its Speaker's Corner, a place where people can freely express their opinion on different topics.

The Royal Greenwich Observatory is a place where the Prime Meridian of the Earth lies. The Greenwich meridian line is a zero reference point for all time zones in the world.

The East End is an industrial district of London. There are many plants and factories there. **The London Eye**, the biggest observation wheel in the world, is situated here. It is 135 meters high and it provides the incredible panoramic view of London.

There are many other places of interest in London but it's impossible to describe all of them. The best way to know London is to visit it.

2. Завдання з текстом.

Teacher: Read the stories and match them with the bloggers

Barbara: "First of all, London is an educational centre for me."

David: "London is a centre of entertainment."

Eddie: "London is a musical centre of Europe."

Mary: "London is the city for sightseeing."

Pamela: "London is a cultural centre of Europe."

1. My friends like to go to Soho. It is a district in the centre of London. It is known for its nightclubs, casinos and restaurants. I enjoy every evening spent there. And, of course, I like Piccadilly Circus, known for its lovely nightlife.

2. I am interested in history. And I am fond of going to museums. My favourite places in London are the Tower of London, the National Gallery, the Tate Gallery, the British Museum and, of course, Madame Tussaud's.

3. Sightseeing has become a hobby for many people. When tourists come to London, they visit Westminster Abbey first of all. That's because a lot of famous people are buried

there. Then, there is Buckingham Palace, the official home of the British royal family. My favourite sight in London is St Paul's Cathedral and, of course, I am fond of Hyde Park, St James's Park and Regent's Park. It's so nice to walk there in any weather!

4. I am a student of the Academy of Music. It's an important music college. I have a lot of friends who study in London. Some of my friends study at the Royal Academy of Dramatic Art. We often meet in the library of the British Museum. We all love London very much.

5. I am fond of music, especially classical music. I am sure London is the right place for lovers of music. First of all, there is the Royal Opera House, which is called Covent Garden. I am a regular visitor of the Albert Hall. Most of all I like our Promenade concerts. It's a specific concert where there are no seats. You are free to come and go when you want. The Proms, as we call them, are extremely popular

Teacher: Prove that London is a great attraction for thousands of people with different interests.

3. Завдання з аудіювання

Teacher: Students, can you imagine that you have an opportunity to visit England. What sites would you like to see? Now I advice you to look through the video about **10 Best Places to Visit**, discover fantastic things to do, places to go. Why would you like to visit this places?

4. Робота в групах. Завдання з мовлення

Teacher: Work in groups and see how well you know London's places of interest. Answer the questions.

- 1 Where can you see the British Prime Minister?
- 2 Which building has got the memorials to many famous people?
- 3 What palace is the living place of the British Queen?
- 4 Where would you go to see beautiful paintings?
- 5 Which square in London is round?
- 6 What palace has got the famous clock tower?

5. Міні – тест. Завдання з письма

- 1. What river is London situated on?**

- a) *the Thames*
- b) the Tyne
- c) the Tweed
- d) the Trent

2. How many parts is London traditionally divided into?

- a) two
- b) three
- c) *four*
- d) five

3. What part of London is the oldest?

- a) *the City*
- b) Westminster
- c) the West End
- d) the East End

4. What London sight was a prison in the past?

- a) Buckingham Palace
- b) Westminster Abbey
- c) *The Tower of London*
- d) Tower Bridge

5. What is the name of the famous drawbridge across the Thames?

- a) London Bridge
- b) *Tower Bridge*
- c) Westminster Bridge
- d) London Eye

6. What is a coronation and burial place of all English monarchs and outstanding people of Great Britain?

- a) St. Paul's Cathedral
- b) *Westminster Abbey*
- c) Westminster Palace
- d) Buckingham Palace

7. What is the official residence of the British Queen in London?

- a) The Tower of London
- b) Westminster Palace
- c) Westminster Abbey
- d) *Buckingham Palace*

8. What London museum is famous for its rich library?

- a) The Museum of London
- b) *The British Museum*
- c) The Natural History Museum
- d) Madame Tussaud's Museum

9. The London Eye is .....

- a) a tower
- b) a square
- c) a theatre
- d) *a ferris wheel*

10. What is standing in the middle of Piccadilly Circus?

- a) the Statue of Apollon
- b) *the Statue of Eros*
- c) the Statue of Shakespeare
- d) the Statue of Admiral Nelson

III. Заключна частина уроку:

1. Рефлексія

Teacher: Today we have known much about England and one of the most beautiful cities of the world – London. We learnt a lot of interesting information about its history and its places of interest. Now I think you are ready to visit London in reality and see all its sights with your own eyes. Tell me please, which places impressed you most of all?

2. Виставлення оцінок

Teacher: All of you were working hard during the lesson. And you get such marks...

3. Повідомлення та пояснення домашнього завдання

Teacher: Your home assignment is to prepare the information about one of the famous cities: Edinburgh, Cardiff or Belfast.

The lesson is over. Goodbye students, see you next time!

Висновки до розділу 2

Вивчення англійської мови в основній школі надає великі можливості щодо формування міжкультурної компетентності учнів через оволодіння знаннями мови іноземного партнера і культури країни (історії, мистецтва, традицій, звичаїв тощо); уміннями будувати власну поведінку відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування; готовністю і бажанням особистості вступати в контакт із представниками інших країн світу; набуття особистісних якостей, такі як: терпимість до неоднозначності, емпатія, стійкість до дратівливих факторів у міжкультурному спілкуванні, комунікабельність, тактовність, толерантність тощо. Аналіз навчальної програми і підручників з англійської мови дозволяє стверджувати, що в них приділяється велика увага формуванню міжкультурної компетентності учнів – сукупності знань культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки, етикету і вмінь розуміти і адекватно використовувати їх у міжкультурній комунікації, залишаючись при цьому носієм іншої культури.

Задля успішного формування міжкультурної компетентності учнів в процесі навчання іноземної мови необхідно використовувати навчальні автентичні тексти (тематичні, краєзнавчі, художні, а також діалоги, пісні, приказки, прислів'я тощо), продуктивний словниковий запас, до якого входять найбільш вживані комунікативно-значущі лексичні одиниці, поширені в типових ситуаціях спілкування, серед них – активна лексика для висловлювання своєї думки, розмовні кліше, слова з національно-культурним компонентом, ілюстративний матеріал (карти, листівки, фотографії, реклами тощо) для розкриття змісту запропонованих текстів, аудіовізуальні навчальні матеріали (телефільми, відеофільми, відеофрагменти, фільми тощо), які створюють атмосферу реальної мовної комунікації, роблять процес пізнання культури іншої країни більш

емоційним, переконливим і привабливим. Навчання спілкуванню іноземною мовою неможливе без навчання учнів комунікативного етикету, що підпорядкована соціально, культурно, історично та традиційно визначеним стандартам комунікативної поведінки у стандартних ситуаціях спілкування.

ВИСНОВКИ

Кожен, хто прагне використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур має володіти міжкультурною компетентністю як інструментом досягнення успіху в міжкультурній взаємодії. Володіння міжкультурною компетентністю дозволяє у процесі міжкультурної комунікації адекватно оцінювати ситуацію, ефективно використовувати вербальні і невербальні засоби, втілювати у практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотнього зв'язку.

Результати проведеного дослідження дозволили дійти таких висновків:

1. На основі аналізу науково-методичної літератури доведено, що навчання іноземної мови та культури є невід'ємною частиною процесу формування міжкультурної компетентності учнів.

2. Нами обґрунтовано лінгводидактичні засади формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної (англійської) мови. З'ясовано, що у процесі навчання іноземної мови провідними є *підходи*: комунікативно-діяльнісний (особистісно-діяльнісний), компетентнісний, рефлексивний, культурологічний (міжкультурний), рівне вий. З *поміж загальнодидактичних принципів* у контексті формування міжкультурної компетентності учнів науковці виокремлюють такі: принцип наочності, принцип доступності і посиленості, принцип міцності і дієвості результатів навчання, принцип свідомості, принцип науковості, принцип активності, принцип виховного навчання (всебічного розвитку особистості), принцип індивідуального підходу (індивідуалізації), принцип позитивної мотивації навчання тощо. *До методичних принципів* у контексті формування міжкультурної компетентності учнів відносять: принцип комунікативності; принцип комунікативно спрямованого формування мовленнєвих навичок; принцип інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, принцип домінуючої ролі вправ, принцип взаємопов'язаного навчання мови і культури, принцип урахування рідної мови і культури, принцип автентичності навчальних матеріалів, принцип розвитку автономності учнів.

Навчання іноземної мови, зокрема у контексті формування міжкультурної компетентності учнів має здійснюватися при використанні *засобів навчання*, які поділяються на *засоби для вчителя* (Державний стандарт і Програма з іноземних мов, підручник і книжка для вчителя, аудіо- і відео, посібники, слайди, таблиці, малюнки, дошки і крейди, магнітні і мультимедійні дошки тощо) та *засоби для учнів* (підручник, робочий зошит, книжка для читання, довідники, словники, аудіо посібник, комп'ютерні програми).

Навчання іноземної мови, зокрема у контексті формування міжкультурної компетентності учнів забезпечується використанням різноманітних *методів навчання (традиційних та інноваційних)*.

3. Аналіз науково-методичної літератури та шкільної практики дозволяє стверджувати, що задля успішного формування міжкультурної компетентності учнів основної школи у процесі навчання іноземної (англійської) мови необхідно використовувати *навчальні автентичні тексти* (тематичні, краєзнавчі, художні, а також діалоги, пісні, приказки, прислів'я тощо), *продуктивний словниковий запас*, до якого входять найбільш вживані комунікативно-значущі лексичні одиниці, поширені в типових ситуаціях спілкування, серед них – активна лексика для висловлювання своєї думки, розмовні кліше, слова з національно-культурним компонентом, *ілюстративний матеріал* (карти, листівки, фотографії, реклами тощо) для розкриття змісту запропонованих текстів, *аудіовізуальні навчальні матеріали* (телефільми, відеофільми, відеофрагменти, фільми тощо), які створюють атмосферу реальної мовної комунікації, роблять процес пізнання культури іншої країни більш емоційним, переконливим і привабливим.

4. Нами підготовлені та наведені методичні розробки конспектів уроків з англійської мови (9 клас), спрямовані на формування міжкультурної компетентності учнів основної школи.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання досліджуваної проблеми. Подальшого науково дослідження потребує вивчення можливостей інноваційних форм і методів навчання іноземної мови під час формування міжкультурної компетентності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.
2. Бакум З. П., Пальчикова О. О., Костюк С. С. Навчання іноземних мов : крос-культурний підхід : монографія. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2019. 222 с.
3. Балл Г.О. Теоретико-методичні засади гуманізації освіти (психолого-педагогічний аспект). *Шляхи та проблеми входження освіти України у світовий освітній простір*. Вінниця: Універсум-Вінниця, 1999. С. 8–85.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ: Академія, 2004. 342 с.
5. Бессалова І. М. Міжкультурна компетентність учнів основної школи та особливості її формування у процесі навчання іноземної мови. *Педагогічне Криворіжжя: педагогічний альманах*. Кривий Ріг, 2023. Вип. 9. С. 106-107.
6. Бех П. О., Биркун Л. В. Концепція викладання іноземних мов в Україні. *Іноземні мови*. 1996. № 2. С. 3–8.
7. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід в освіті: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід в сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук*. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 47–49.
8. Бігич О. Б. Вправи для навчання читання на матеріалі американських автентичних підручників. *Іноземні мови*. 1999. № 4. С. 60–63.
9. Близнюк О. І., Панова Л. С. Ігри у навчанні іноземних мов : посібник для вчителів. Київ: Освіта, 1997. 64 с.
10. Близнюк О. І., Панова Л.С. Організація парної роботи учнів на уроках англійської мови з опорою на зображальну наочність. *Іноземні мови*. 2001. № 3. С. 8-9.
11. Боброва А. Формування міжкультурної компетентності учнів основної школи на основі наочності. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28122/1/Боброва.pdf>

12. Використання методу ситуативного навчання на уроках англійської мови у загальноосвітній школі. URL : <https://naurok.com.ua/vikoristannya-metodu-situativnogo-navchannya-na-urokah-angliyskoi-movi-204301.html>
13. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2001. 576 с.
14. Воронкова Н. Формування міжкультурної компетенції особистості в процесі навчання іноземної мови. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. Вип. 104 (2). С. 2443–447. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/53035681.pdf>
15. Гладка О. Формування міжкультурної компетентності на заняттях з іноземної мови в умовах педуніверситету. *Наукові записки*. Випуск 175. Серія : Філологічні науки. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2019. С. 810–813.
16. Гончарова О.А., Маслова А.В. Формування міжкультурної компетентності студентів немовних спеціальностей в процесі навчання іноземної мови. URL: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/384>
17. Горошкін І. О. Формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти: окремі методичні аспекти. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725118/1/Стаття_I.O.%20Горошкін..pdf
18. Данищенко О. С. Сутність та особливості формування міжкультурної компетентності. *Економіка та держава*. 2012. № 12. С. 141–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_12_40
19. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898. URL: u.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
20. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/law/show/896-93-п>
21. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / уклад. Н. П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 179 с.
22. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Структура життєвої компетентності: життєтворчі компетенції особистості. *Компетентнісно спрямована освіта:*

перший досвід, порівняльні підходи, перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 28 квітня 2011 року. Київ: Київ. ін.-т сучасн. підр., 2011. С. 20–25.

23. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання: Пер.с англ.. Київ : Вид-во Ленвіт, 2003. 273 с.

24. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Донецьк : Бао, 2011. 992 с.

25. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017. URL : <https://oplatforma.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017> (дата звернення: 10.03.2022 р.).

26. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX від 16.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#T>

27. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.

28. Іванов Д. А., Митрофанов К. Г., Соколова О. В. Компетентнісний підхід в освіті. Проблеми, поняття, інструментарій. *Зарубіжна література в школі*. 2006. № 23. С. 16–28.

29. Іншина Н. Реалізація принципу ситуативності в процесі навчання іноземної мови. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/77852/1/Inshyna_Bachelous_paper.pdf

30. Карпюк О. Д. Англійська мова (9-й рік навчання) (English (the 9th year of studies)) : підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль : «Видавництво Астон», 2017. 288 с.

31. Кекош М. Л. Комунікативна поведінка вчителя на уроках іноземної мови. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2018. Вип. 61. С. 107–115.

32. Козаченко О. М. Ситуація як методична проблема та її роль у навчанні іноземної мови. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Ушинського*. Одеса, 2020. Вип. 2. С. 73–76.

33. Колодязна В. В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою. *Англійська мова та література*. Київ, 2004. № 5. С. 4–9.

34. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В., Паращенко Л. І., Пометун О. І., Савченко О. Я., Трубачева С. Е.; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
35. Крамаренко С. Г. Активні методи в системі особистісно орієнтованого навчання. *Відкритий урок*. 2003. № 9–10. С. 40–42.
36. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. *Педагогіка і психологія*. № 1 (XXXVIII). 2003. С. 3–12.
37. Крутенко О. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Загальнокультурна компетентність: науково-методичний посібник. Черкаси: ЧОПОПП, 2014. 68 с.
38. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів : навч.-метод. посіб. / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька. Київ : Пед. думка, 2013. 360 с.
39. Лобачук І. застосування ситуативного методу навчання у викладанні іноземної мови. *Молодь і ринок*. 2018. № 2 (157). С. 24–27.
40. Лозова О. М. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови. Київ. 2010. 143 с.
41. Любченко О. С., Любченко О. М., Тучина Н. В. Англійська мова 9 клас. Харків: Вид-во: Основа, 2017. 278 с.
42. Манакін В.Н. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: Академія, 2012. 288 с.
43. Методика викладання англійської мови : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. Холод Ірина Василівна. Умань : Візаві, 2018. 165 с.
44. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. С. 6 – 36.

45. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 328 с.

46. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

47. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Зимомря І. М., Мойсюк В. А, Трифан М.С., Унгурян І. К., Яковчук М. В.). URL : <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/>

48. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова, С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.). URL : <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/inozemna-mova/>

49. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. *Освіта*. 2002. № 26. С. 2–4.

50. Несвіт А. М. Англійська мова 9 клас. Київ: Генеза, 2017. 285 с.

51. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. Київ, 2010. № 2. С. 11–17.

52. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р.; за заг. ред. Грищенка М. 2016. 40 с.

53. Овчарук О. Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. № 5 (13). URL : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>

54. Осадча Т.Ю. Способи формування міжкультурної компетенції майбутніх менеджерів на заняттях з іноземної мови. *Науковий*

вісник Донбасу. 2010. № 3 (11) URL : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN11/index.htm>

55. Паламар Л. М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості. Київ : Національний держ. педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, 1997. 361 с.

56. Пасічник О.С. Оновлення змісту шкільної іншомовної освіти в Україні на початку XXI ст. URL : <http://www.irbisnbuv.gov.ua>

57. Полікультурні тенденції сучасної вітчизняної іншомовної освіти. URL : http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2512/1/Polikulturalni_tendencii_suchasnoi_vitchuznyanoi_inshomovnoi_osvitu.pdf

58. Полонська Т. К. Міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність як основа навчання іноземної мови в сучасній гімназії. *Тенденції забезпечення якості освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 22 січня 2021 р). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С.44–46.

59. Полонська Т., Пасічник О., Горошкін І. Формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів 5–6 класів гімназій : методичні рекомендації / за наук. ред. Валерія Редька; відп. за вип. Тамара Полонська. Київ : Педагогічна думка, 2022. 60 с.

60. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (на матеріалі англійської мови): Посібник для студентів / Кол. авторів під керівництвом С. Ю. Ніколаєвої і Г. С. Бадаянц. Київ: Ленвіт, 2001. С. 9-18.

61. Пометун О. М. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ : АПН, 2002. 136 с.

62. Пометун О. Пироженко Л. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання. Київ: «А.С.К.», 2005. 192 с.

63. Пруняк В. В. Пруняк Л. М. Дидактичні умови організації навчально-ситуативного спілкування. *Теорія і практика формування мовної особистості в умовах сучасних технологій навчання і виховання в загальноосвітніх закладах та*

вищій школі : збірник науково-методичних статей кафедри ЗМПН КПІ / за заг. ред. О. А. Павлик. Кривий Ріг, 2011. Вип. 4. С. 143–146.

64. Резунова О. С. Міжкультурна компетентність як необхідна складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Журнал Науковий огляд*. №1 (73). 2021. URL : <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2218>

65. Редько В. Г. Компетентнісна парадигма змісту навчання іншомовного спілкування в сучасних гімназіях. *Information, its impact on social and technical progresses* : abstracts of VII International Scientific and Practical Conference. Haifa : International Science Group, 2020. P. 31 – 32.

66. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія. Київ: Генеза, 2012. 224 с.

67. Редько В. Г. Компетентнісна парадигма побудови змісту навчання іншомовного спілкування в сучасній середній школі: лінгводидактичний аспект URL : <http://www.media.ippo.kubg.edu.ua>

68. Редько В. Г. Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів початкової школи: лінгводидактичний аспект. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. О. М. Топузов]. Київ : Педагогічна думка, 2017. Вип. 18. 282 с.

69. Ригайло С. Шляхи формування міжкультурної компетентності URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19126/1/38_Ryhailo.pdf

70. Сидоренко О., Чуба В. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика. Київ: Центр інновацій та розвитку, 2001. 251 с.

71. Скворцова І. Культурологічне спрямування процесу навчання як основна тенденція оновлення змісту навчання іноземних мов у сучасній загальноосвітній школі. URL : [urok.osvita.ua > materials > edu_technology > attachment-download](http://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/attachment-download)

72. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ, 2012. 400 с.

73. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 220 с.
74. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / за заг. ред. В. Кременя. Київ : К. І. С., 2003. 296 с.
75. Термінологічний словник з культурології / Авт.-уклад. : Н. Ю. Больша, Н. І. Єфімчук. Київ: МАУП, 2004. 144 с.
76. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04. Луцьк, 2005. 34 с.
77. Хом'як А. Особистісно-діяльнісний підхід як важлива умова формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення англійської мови. *Молодь і ринок*. 2008. № 2 (37). С. 129–134.
78. Хуторський А. Ключові освітні компетентності. URL : <http://ru.osvita.ua/school/theory/2340/>
79. Шевнюк О. Культурологічна освіта майбутніх вчителів: теорія і практика. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23105/%201.pdf?sequence=1>
80. Черниш В. В. Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у діалогічному мовленні. *Іноземні мови*. Київ. 2011. № 3. С.15–22.
81. Arasaratnam, L. A., & Doerfel, M. L. Intercultural communication competence: Identifying key components from multicultural perspectives. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 2005. P. 137-163.
82. Deardorff, D. K. *The Sage handbook of intercultural competence*. Thousand Oaks, CA: Sage. 2009. P. 16–17.
83. Definition and Selection of Competencies. Theroretical and Conceptual Foundation (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). URL: www.oecd.org/dataoecd/48/22/41529556.pdf
84. Key Competencies. A. Developing concept in General Compulsory Education. Eurydice. 2002. The Information network on Education in Europe. P. 13–14, 27–28.

85. Laura H. Salganik, Dominique S. Rychen, Urs Moser, John W. Konstant (1999), *Projects on Competencies in the OECD Context: Analysis of Theoretical and Conceptual Foundations*, SFSO, OECD, ESSI, Neuchatel

86. Quality education and competencies for life. Workshop 3. Background Paper. 2004. 237 p.

87. Rychen, Dominique S. Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society. 2003. Hogrefe & Huber Publishers, Germany. 206 p.